

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Profesní vybavenost příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec
pro komunikaci s člověkem s poruchou autistického spektra

Professional equipment of police officers from the territorial department of
Liberec for communication with a person with autism spectrum disorder

Michal Štrinc

Vedoucí práce: doc. PhDr. Monika Mužáková, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

Rok odevzdání 2020

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Profesní vybavenost příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec pro komunikaci s člověkem s poruchou autistického spektra potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Hodkovice nad Mohelkou 19. 07. 2020

Děkuji vedoucí této práce paní doc. PhDr. Monice Mužákové, Ph.D. za odborné vedení této bakalářské práce, především za její trpělivost a podnětné připomínky v průběhu jejího zpracovávání.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou profesní vybavenosti příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec pro komunikaci s člověkem s poruchou autistického spektra, především tím, nakolik jsou tito policisté informováni o specifických komunikace s danou cílovou skupinou a jak sami posuzují své kompetence v této oblasti.

Práce má teoreticko-aplikační povahu. V teoretické části se autor podrobněji věnuje problematice poruch autistického spektra, především charakteristickým projevům v chování, komunikaci a sociální interakci handicapovaných osob s poruchou autistického spektra, mýtům spojeným s touto diagnózou a období dospělosti v životě lidí s PAS. Dále je pozornost stručně zaměřena na institut Policie České republiky a v neposlední řadě autor seznamuje čtenáře s Komunikačním souborem – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra, vydaným Vládním výborem pro osoby se zdravotním postižením, který by policisté měli v ideálním případě ve své praxi používat.

Cílem empirické části bylo zjistit, zdali jsou příslušníci pořádkové policie v rámci územního obvodu Liberec seznámeni s výše uvedeným Komunikačním souborem a jestli jej využívají v praxi. Dále se autor také snažil získat informace o tom, zdali tito policisté a policistky vnímají sami sebe jako schopné se s člověkem s PAS dorozumět a co by jim také případně pomohlo tuto dovednost zlepšit. Jako výzkumný nástroj bylo zvoleno dotazníkové šetření.

Téma profesní vybavenosti pořádkových policistů v oblasti komunikace s člověkem s komunikačním handicapem se jeví jako aktuální (a problematika komunikace s člověkem s PAS je v současné době obzvlášť živá), proto se autor, profesí také příslušník pořádkové policie, rozhodl tématu věnovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

Porucha autistického spektra, Komunikace, Policie České republiky, Pořádková policie, Komunikační soubor – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the issue of professional skills of effective communication of police officers from the Liberec regional department with a person with autism spectrum disorder. The author especially found out how much these police officers are informed about specific communication with the target group and how they assess their competencies in this area.

The text has a theoretical-application disposition. The author deals in more detail with autism spectrum disorders, especially the characteristic manifestations in behavior, communication and social interaction of people with autism spectrum disorders, myths associated with this diagnosis and adulthood of people with ASD in the theoretical part. Furthermore, the attention is briefly focused on the Institute of Police of the Czech Republic and finally the author introduces the reader to the Communication File - Communication with People with Autism Spectrum Disorder, issued by the Government Committee for People with Disabilities, which police officers should ideally use in their practice.

The aim of the empirical part was to find out how police officers from Liberec regional department are introduced with the Communication File whether they use it in practise. Furthermore, the author also tried to obtain information about the fact if these police officers perceive themselves as able to communicate with a person with ASD and what could also help them to improve this skill. As a research tool a questionnaire survey was chosen.

The topic of professional skills of police officers from the Public Order Police in the field of communication with a person with communication disability seems to be current (and the issue of communication with a person with PAS is currently especially alive), so the author, also Public Order Police officer, decided to address the topic.

KEYWORDS

Autism spectrum disorder, Communication, Police of the Czech Republic, Public Order Police, Communication file - Communication with people with autism spectrum disorder

Obsah

Úvod	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Porucha autistického spektra (PAS)	9
1.1 Jak definovat poruchu autistického spektra	9
1.2 Vývoj změn v přístupu k problematice poruch autistického spektra	11
1.3 Mýty spojené s diagnózou PAS	14
1.4 Charakteristické projevy, deficity a specifika chování lidí s PAS	16
1.4.1 Sociální interakce a chování	16
1.4.2 Komunikace lidí s PAS	17
1.4.3 Představivost, zájmy a hra	20
1.5 Člověk s PAS v období dospělosti	22
2 Zlepšování dovednosti komunikace s lidmi s PAS u příslušníků Policie České republiky	26
2.1 Policie České republiky	26
2.2 Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra - Komunikační soubor ..	28
II. EMPIRICKÁ ČÁST	32
3 Uvedení do problematiky a cíle empirické části bakalářské práce	32
3.1 Definice cíle a výzkumného problému	32
3.2 Vymezení hlavních výzkumných otázek	33
3.3 Definice hypotéz	33
4 Metodologie bakalářské práce	34
4.1 Dotazník	34
4.2 Dotazníkové šetření zaměřené na příslušníky pořádkové policie v přímém výkonu služby v působnosti územního odboru Liberec	35

5	Charakteristika místa, průběhu šetření a respondentů	36
5.1	Charakteristika místa výzkumného šetření	36
5.2	Průběh výzkumného šetření	36
5.3	Charakteristika respondentů	37
5.3.1	Pohlaví respondentů	37
5.3.2	Dosažené vzdělání respondentů	37
5.3.3	Délka služebního poměru	38
5.3.4	Místo služebního působení	39
6	Prezentace a analýza dat získaných výzkumným šetřením	39
6.1	Prezentace dat získaných výzkumným šetřením	39
6.2	Analýza dat získaných výzkumným šetřením	47
7	Zhodnocení naplnění cílů empirické části bakalářské práce	52
	Závěr	55
	Seznam užitých zkratk	57
	Seznam použitých informačních zdrojů	58
	Seznam grafických schémat	60
	Seznam příloh	61

Úvod

Mezi hlavní cíle Policie České republiky patří především ochrana bezpečnosti a pořádku ve společnosti a také ochrana práv a svobod lidí jako jednotlivců a to bez ohledu na to, jestli se jedná o intaktního jedince anebo člověka s handicapem. Pořádkoví policisté se pak nacházejí v první linii kontaktu s občany, protože se jedná o službu nepřetržitou a nejvíce univerzální. S pořádkovou policií pravděpodobně přijde nějakým způsobem do styku alespoň jednou za život většina občanů.

Komunikační handicap občana, případně jeho handicap v oblasti sociální interakce, což bývají hlavní specifické deficity u lidí s poruchou autistického spektra, může komplikovat komunikaci policisty s dotyčným.

Vládní výbor pro osoby se zdravotním postižením vytvořil soubor metodických materiálů, které si kladou za cíl pomoci úředníkům, zdravotníkům a v neposlední řadě také policistům, poznat člověka s poruchou autistického spektra a umět s ním zdárně komunikovat.

Autor se s tímto materiálem poprvé setkal právě v rámci výkonu své profese pořádkového policisty a působil na něj jako pro praxi velmi potřebný. Z tohoto důvodu ho zajímalo, nakolik jsou také jeho kolegové v rámci územního odboru Liberec s Komunikačním souborem seznámeni a jakým způsobem ho v praxi využívají.

Setkali se někdy v rámci výkonu služby s člověkem s poruchou autistického spektra? A jak zvládli komunikaci s ním? Pomohla jim v tom znalost Komunikačního souboru? A ti, kteří Komunikační soubor neznají, dokázali by člověka s PAS poznat? A jak by s ním komunikovali? Věřící pořádkoví policisté územního odboru Liberec ve své schopnosti komunikaci s člověkem s tímto handicapem zvládnout?

Tyto otázky si autor kladl při svých úvahách nad návrhy výzkumného šetření zaměřeného na tuto problematiku. Jako nástroj šetření byla zvolena metoda dotazníku, což se jevílo jako nejefektivnější cesta k odpovědím na ně.

Profese pořádkového policisty je v mnohých aspektech náročná. Jak se pořádkovým policistům na územním odboru Liberec daří na jeden konkrétní aspekt této náročnosti reagovat, zkoumá do určité míry tato bakalářská práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Porucha autistického spektra (PAS)

1.1 Jak definovat poruchu autistického spektra

Porucha autistického spektra (PAS) – porucha, „nemoc“, diagnóza, která vyvolává v současné době mnoho otázek i zájmu na straně široké veřejnosti. Většina z nás se s obrazem člověka s PAS už nějakým způsobem setkala – ať už osobně anebo například při četbě literatury nebo ve filmu. Lidé s PAS o sobě dávají vědět – sdílí své životní příběhy jako autoři knih, komunikují svá práva jako lidé s handicapem nebo v rámci svého úsilí porozumět nám, intaktním jedincům, se snaží přiblížit majoritní společnosti svůj pohled na svět.

Na poruchu autistického spektra je třeba pohlížet jako na handicap. Lidem s tímto znevýhodněním bychom proto měli umožnit, aby i přes všechna omezení, která jim PAS přináší, mohli prožít naplněný život ve všech oblastech, v nichž jim to připadá smysluplné.

Poruchy autistického spektra tvoří určitou podmnožinu pervazivních vývojových poruch. Jak uvádí např. Thorová (2016), jedná se o poruchu s velmi různorodou manifestací. Dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, Rettův syndrom – to jsou jednotlivé poruchy projevující se do určité míry odlišnými deficity v konkrétních specifických oblastech. Podle této autorky (2016) se však i jedna a ta konkrétní diagnóza (např. atypický autismus) projevuje u každého jejího nositele velmi individuálně.

Jak uvádí např. Peeters (1998), poruchy autistického spektra jsou vývojovými poruchami. Pojem „pervazivní“ znamená, dle Thorové (2016), všepřonikající a poukazuje na fakt, že vývoj dítěte s PAS je narušen v mnoha jeho aspektech. O autismus již dnes víme, že vzniká v důsledku vrozeného poškození určitých mozkových funkcí (kromě Rettova syndromu, tam je příčina neurogenetická). Z hlediska možného zachytu prvních symptomů můžeme říci, že pervazivní vývojové poruchy se projeví vždy již v prvních letech života dítěte.

Obecně by se dalo říci, že všechny výše uvedené poruchy vedou k narušení mentálního a emočního vývoje dítěte a odrážejí se v jeho nestandardním chování. Vývoj dítěte je pak narušen převážně v oblasti komunikace, sociální interakce, představivosti

a v oblasti integrace smyslového vnímání a myšlení. V sedmdesátých letech ve Velké Británii popsala tamní psychiatricka Lorna Wingová tři základní oblasti vývoje, které bývají u PAS narušeny (komunikace, sociální interakce a představivost) a nazvala je tzv. triádou poškození. (Thorová, 2016).

Četnost projevů této poruchy i její závažnost se však, jak je již uvedeno výše, může u každého jedince velmi lišit. Některé dovednosti mohou chybět, jiné jsou opožděné, další jsou nadprůměrně vyvinuté. Patrné rozdíly najdeme například už v řečové vybavenosti - můžeme se zde v rámci této poruchy setkat s jedinci, kteří nemluví vůbec, mají dobrou slovní zásobu anebo také i nadprůměrné řečové dovednosti. Intelektové schopnosti jsou další oblastí s velkým rozptylem rozdílů – lidé s PAS mohou mít podprůměrný intelekt, průměrné schopnosti i nadprůměrné nadání. A v neposlední řadě sociální chování a vůbec zájem o sociální kontakt je také oblastí, kde se jedinci s PAS svými projevy velmi liší (od jedinců, kteří vyžadují doteky, přes jedince fixované na své blízké osoby, jedince netečné až po jedince neschopné dodržovat běžná pravidla mezilidského kontaktu apod.) (Thorová, 2016).

Pro diagnostiku využíváme v České republice především škálu CARS-2 – Škálu dětského autismu. Tento test si klade za cíl komplexně posoudit chování dítěte a zaměřuje se na hloubku symptomatiky. Zohledňuje navíc mentální věk dítěte a případné přidružené poruchy. Závažnost symptomatiky pak můžeme popsat na pomyslné škále od hraničních projevů u jedinců blížících se normě až po těžké postižení spojené často ještě s další, mnohdy závažnou, poruchou – např. mentální retardace, porucha pozornosti a aktivity – ADHD, neurogenetické syndromy – Rettův syndrom apod. (Thorová, 2016).

Závažnost poruchy autistického spektra pak také dále hodnotíme podle míry podpory, kterou člověk s PAS potřebuje, aby fungoval v běžném životě. Americký diagnostický systém DSM-V (podle Thorové, 2016) v současné době rozlišuje tři stupně podpory – mírnou, podstatnou a velmi výraznou. Jedná se o odlišný pohled na tento handicap – například člověk s velmi výrazným autistickým chováním může v běžném životě fungovat pouze s mírnou podporou a naproti tomu jedinec s lehkou symptomatikou pak naopak potřebuje každodenní speciální péči.

V této souvislosti je důležité pracovat s předpokladem, že každý člověk s autismem je individuální bytostí a má specifické potřeby. Určité společné znaky tato porucha ale má, a také vyžaduje do určité míry obecný specifický přístup. Pokud jej známe a umíme aplikovat, jsme na cestě k tomu zjistit, jaké potřeby má konkrétní jedinec s PAS v konkrétní situaci, ve které se s ním setkáváme.

1.2 Vývoj změn v přístupu k problematice poruch autistického spektra

Poruchy autistického spektra jsme schopni pojmenovat, popsat a diagnostikovat asi padesát let. Během tohoto období se přístup k této problematice výrazně proměnil a dalo by se říci, že se stále mění - stačí si prolistovat odbornou literaturu za poslední desetiletí.

I když stále nejsme schopni stanovit jasnou příčinu této poruchy a víme, že handicap způsobený pervazivní vývojovou poruchou si daný jedinec s sebou s největší pravděpodobností ponese celý život, dokázali jsme přenastavit porozumění jednotlivým symptomům této poruchy a výrazně se posunuli v terapii i vzdělávacích strategiích specifických pro jedince s PAS (Thorová, 2016).

Thorová (2016) popisuje, že lidé s PAS žili na světě patrně již mnohem dříve, než byl autismus vůbec popsán. Uvádí například, že za autistické by dnes byly považovány tzv. svaté děti v době Hippokratově anebo ty děti, které byly v době středověku považovány za „d'áblem posedlé“. Mnozí vědci se také později zabývali jedinci, kteří vynikali nějakými ostrůvkovitými, nadprůměrnými schopnostmi a zároveň jejich chování bylo velmi netypické. Například francouzský lékař Eduard Sequin na konci devatenáctého století studoval osobnost mentálně retardovaného černošského chlapce, který měl nadprůměrné hudební nadání a absolutní sluch, při poslechu nové melodie dělal piruety nohama a křečovitými pohyby rukou vytvářel ornamenty a od malička v něm vzbuzovaly velké zaujetí zvuky padajícího deště a praskání zrn při pražení kávy. Z tohoto popisu bychom dnes mohli soudit, že s největší pravděpodobností šlo o chlapce s poruchou autistického spektra (Sacks in Thorová, 2016).

V historii autismu zcela zásadní byl pak rok 1943, kdy americký psychiatr Leo Kanner (1894 – 1981) popsal v odborném časopise *Nervous Child* výsledky svého pětiletého

pozorování jedenácti dětí, jejichž chování vykazovalo určité společné znaky a zároveň nesplňovalo diagnostická kritéria pro žádnou z dosud popsaných psychiatrických onemocnění. Kanner popsal tyto děti jako „uzavřené ve vlastním světě“ a dále také uvedl, že mají potřebu být ponechány o samotě, přičemž vyjádřil předpoklad, že se narodily s dobrým kognitivním potenciálem (ten také později potvrdil, neboť otestoval jejich intelekt a většina dětí měla průměrné nebo nadprůměrné IQ) (Thorová, 2016).

Za rok po Kannerovi, tedy v roce 1944, nezávisle na něm se svým výzkumem týkajícím se autismu odborně vystoupil také vídeňský pediatr Hans Asperger (1906 -1980). Hans Asperger studoval dlouhodobě čtyři chlapce, u nichž popsal specifické zvláštnosti v chování, sociální interakci, řeči a myšlení. Asperger popsal spíše děti s mírnějšími formami poruchy. U zkoumaných chlapců poukázal na potíže v sociální interakci, specifickou komunikaci při bohatě rozvinuté řeči, vysokou míru intelektu, motorickou neobratnost a ulpívavé zájmy a tyto potíže považoval za poruchu osobnosti. Britská lékařka Lorna Wingová potom později, pro Hanse Aspergera až posmrtně (v roce 1981), jako první použila pojem Aspergerův syndrom. Tato dáma se na poli autismu zasloužila o významné rozšíření poznatků – sepsala řadu odborných publikací i příruček pro rodiče. Sama vychovávala dceru s autismem (Thorová, 2016).

Vlna psychoanalytického myšlení, která se po první světové válce dostala i do Ameriky, ovlivnila také další úvahy Leo Kanner o problematice poruch autistického spektra. Kanner se zpočátku domníval, že autismus je vrozená porucha vznikající na genetickém podkladě. Pod tlakem psychoanalytického paradigmatu, které ho zaujalo, ale později došel k názoru, jenž propagoval a to, že příčina vzniku autismu je *„konstitucionální predispozice k chybnému vývoji ega působící v kombinaci s patologickou emocionální atmosférou tvořenou rodiči“* (Wolman in Thorová, 2016, s. 36).

Souhrnně by se dalo říci, že Kannerova teorie byla určitým obviněním rodičů dětí s autismem, kteří nedokázali být „dost dobrými“ rodiči (Kanner poukazuje na emocionálně chladné, odtažené matky anebo obecně „sobecké“ rodiče). Tento názor byl celosvětově odborně uznáván. A s největší pravděpodobností nepřinesl rodičům dětí s autismem nic dobrého (Thorová, 2016).

Psychoanalytický přístup k problematice autismu se obecně, vzhledem ke svým kořenům a prvotním teoriím, zaměřoval na emocionální prostředí, v němž dítě vyrůstá a na raný vztah dítěte s matkou anebo jinou pečující osobou. I v pozdějších letech, kdy byla známa teorie o organickém poškození mozku jako příčině vzniku autistických poruch (sedmdesátá léta dvacátého století), se mnozí odborníci stále ještě snažili vysvětlovat příčinu vzniku autismu psychodynamickými mechanismy. Stejně tak například Frances Tustinová, která pohlížela na autismus jako na patologické prodloužení orálního stádia vývoje, které je způsobené nevhodnou výchovou. Podle ní je každé novorozené dítě primárně autistické, to znamená, že si neuvědomuje samo sebe a své tělo. V souvislosti se vznikem autismu se domnívala, že matky dětí s autismem obvykle reagují podrážděně, pokud mají naplňovat potřeby svého dítěte – a právě takováto odmítnutí dítěte vedou k jeho frustraci, která je příčinou vzniku autismu. V devadesátých letech však Tustinová na základě svých výzkumů toto svou teorii popřela a přijala poznatky o vrozených příčinách autismu (Thorová, 2016).

V léčbě autismu se psychodynamicky orientovaní terapeuti zaměřovali na „léčbu“ rodičů, mnohdy navrhovali také umístění dětí do „vhodnějšího“ ústavního prostředí. Výsledkem tohoto snažení ovšem nebyly „vyléčené“ děti s autismem (Thorová, 2016).

Behaviorální přístup byl dalším myšlenkovým směrem, který nějakým způsobem ovlivnil terapii autismu. Zaměřuje se primárně na problémové chování, které si klade za cíl odnaučit, případně nahradit jiným, funkčním chováním. Nejprve se používaly odměny (např. sladkost) k posílení žádoucího chování, později byly však hojně využívány také tresty (např. krátký bolestivý elektrický šok k potlačení sebepoškozování aplikovaný v šedesátých letech autory Lovaasem a Simonsem). Využívání trestů v behaviorální terapii však bylo odborníky i širokou veřejností z etického hlediska kritizováno, proto se od této cesty záhy upustilo (Thorová, 2016).

Využití behaviorálního přístupu u dětí s PAS raného věku se úspěšně zabýval již výše zmíněný norský-americký klinický psycholog Ole Ivar Lovaas z univerzity v Los Angeles. Již v roce 1963 využil svůj behaviorálně zaměřený intervenční program, který nepovažoval za lék na autismus, ale za cestu, jak podpořit funkční vzorce chování u těchto dětí. Jeho intenzivní behaviorální trénink (30-40 hodin týdně), který vede k vyrovnávání deficitů

v chování u dětí s PAS, přinesl uspokojivé výsledky. A tak vznikla metoda aplikované behaviorální analýzy, která se v současné době řadí mezi nejvíce účinné metody v terapii autismu vůbec (Thorová, 2016).

Neurobiologický a neuropsychologický výzkum byl dalším podstatným proudem, který ovlivnil přístup k problematice PAS. Jak uvádí Thorová (2016, s. 46) autismus je z tohoto hlediska pojímán jako „*polygenetická vývojová porucha, která postihuje vývoj centrální nervové soustavy, což má dopad na kognitivní, neurologické a integrativní chování člověka, přičemž jeho etiologie je multifaktoriální a heterogenní*“. Vznik autismu tedy souvisí s vyžíváním mozku, přičemž k patologickému vývoji zde dochází v mozkové struktuře i funkcích mozkových systémů.

Výzkumy týkající se příčin vzniku autismu se v současné době zaměřují na konkrétní vlivy, které se na vzniku této poruchy přímo podílejí. V současné době již není pochyb, že se jedná o poruchu vrozenou. Stěžejní význam je zde přisuzován genetickým faktorům, dále se pak ověřují vlivy metabolického a imunitního systému a ověřují se vlivy prostředí. Rodinám s dítětem s PAS se proto dnes doporučuje absolvovat genetické vyšetření, protože umožní získat podrobnější informace o příčinách autismu a širší rodině poskytnout kvalitnější genetické poradenství (Thorová, 2016).

1.3 Mýty spojené s diagnózou PAS

A jaké se objevují, i za současné situace, kdy výzkum problematiky příčin i diagnostika PAS směřuje stále kupředu, mýty spojené s touto diagnózou? Výše jsme se zabývali vlivem psychoanalytického pohledu na vznik PAS a názorem, že autismus vzniká na základě nevhodného výchovného působení rodičů – toto tvrzení by mohlo být mýtem číslo jedna. Výše jsme tvrzení již také vyvrátili, protože víme, že autismus je poruchou vrozenou. Jak uvádí Stoner (in Thorová, 2016), abnormality ve vývoji mozku je možné pozorovat nejen po narození, ale už v období prenatálním.

Bittmannová (2019) dále uvádí jako jeden z hlavních mýtů o autismu předpoklad, že všichni lidé s PAS jsou agresivní. Více autorů (např. Bittmannová, 2019 a Thorová, 2016) uvádějí, že neexistují výzkumy, které by tento předpoklad potvrzovaly. Thorová (2016) pak

dále popisuje, že agresivita anebo výbuchy vzteku jsou většinou důsledkem frustrace, která vzniká z důvodu nedostatečně rozvinutých komunikačních dovedností a nenaplněných potřeb. Člověka s PAS může také emočně rozladit nějaká nepředvídatelná změna, nepříjemný zvuk anebo zrakový podnět. Pokud má takový člověk dostatečnou individualizovanou podporu, nemělo by se stát, že dojde na jeho agresivní reakce vůči okolí. Agresivní chování ve výuce pak může také být, podle Bittmannové (2019), důsledkem nedostatečné struktury výuky.

Třetím mýtem, který je, především mezi laickou veřejností hojně rozšířen je předpoklad, že všichni lidé s PAS jsou samotáři, kteří nestojí o sociální kontakt. Reichmanová (2008) i Thorová (2016) uvádějí, že potřeba sociálního kontaktu s okolím je u lidí s PAS velmi individuální. Někteří lidé s autismem se skutečně raději věnují vlastním zájmům, které bývají často velmi hluboké a ulpívavé, v klidu a o samotě. Mnoho lidí s PAS ale o kontakt s okolím stojí, ať už v dětském věku anebo v dospělosti. Omezuje je však potíží v komunikaci a neschopnost sociálně přijatelným způsobem navázat s druhými kontakty.

Všichni lidé s PAS jsou v něčem výjimeční – tento předpoklad je dalším, velmi rozšířeným mýtem, který je ovlivněn do určité míry zkreslenými představami veřejnosti o této poruše. Procento výjimečnosti je u lidí s PAS stejné jako u intaktní populace (Bittmannová, 2019). Lidé s PAS mají ale obvykle velmi nerovnoměrný profil kognitivních schopností (tj. v některé oblasti propadají, v jiné oproti tomu výrazně vynikají). Nadání v určitých oblastech se častěji objevují u lidí s Aspergerovým syndromem, protože ti jedinci mají často nadprůměrné inteligenční schopnosti. Mezi lidmi s Aspergerovým syndromem se často objevují rychločtenáři, lidé s vynikajícím matematickým a logickým uvažováním, malíři, šachisté, spisovatelé apod. Naproti tomu například schopnost přiměřeně fungovat v sociálním světě bývá u těchto jedinců snižena. (Thorová, 2016)

Poruchy autistického spektra jsou do určité míry stále nějakým způsobem tajemné a to i přesto, že se odborníci jejich zkoumání věnují už více než padesát let. Bohužel stále neznáme jasnou příčinu jejich vzniku a projevy těchto poruch bývají velmi variabilní. Symptomy těchto poruch obvykle přetrvávají po celý život, vhodným způsobem podpory však můžeme lidem s PAS výrazně pomoci zmírnit dopady jejich handicapu a zvýšit kvalitu života. Cílem terapeutické a pedagogické podpory těchto jedinců je pomoci jim maximálně

využít jejich potenciál a osvojit si dovednosti potřebné pro každodenní život. Začít nějakým způsobem pracovat s dítětem s PAS je třeba již v raném věku. Základním předpokladem je však vytvoření předvídatelného prostředí, strukturování času a prostoru tak, aby dítě situacím běžného dne rozumělo a mohlo se cítit bezpečně. V takovémto prostředí se později můžeme věnovat nácvikům komunikace, sociálních dovedností anebo hry, které dítěti pomůžou lépe se adaptovat ve světě a přiměřeně se uplatnit v potřebných životních oblastech (Richmanová, 2008 a Thorová, 2016).

1.4 Charakteristické projevy, deficity a specifika chování lidí s PAS

1.4.1 Sociální interakce a chování

Sociální inteligence lidí s PAS téměř vždy bývá, jak uvádí např. Thorová (2016), oproti mentálním schopnostem jedince výrazně snižena. Lorna Wingová v tomto kontextu popsala celkem čtyři typy sociální interakce u lidí s PAS – typ osamělý, pasivní, aktivní – zvláštní a formální (s touto svou teorií přišla už na konci sedmdesátých let, typ formální přidala cca o 20 let později). Thorová (2016) dále uvádí ještě typ smíšený – zvláštní.

Obecně se podle Thorové (2016) u dětí s PAS setkáváme s celou škálou sociálního chování se dvěma základními protipóly. První z nich je pól „osamělý“, kdy se dítě projevuje velmi otažitě, při každé snaze druhého o sociální kontakt se odvrací, zalézá např. pod stůl, zakrývá si oči nebo uši, třepe rukama před obličejem nebo se věnuje stereotypní manipulaci s nějakým předmětem. Druhým protipólem je pól „extrémní“, kdy dítě naopak realizuje samo od sebe nepřiměřené sociální aktivity, snaží se navázat sociální kontakt všude a s každým, dotýká se lidí anebo jim hodiny dokáže vyprávět o věcech, které je vůbec nezajímají.

Jak Thorová (2016) dále uvádí, jednotlivé typy chování se prolínají a mnohdy jsou také vázány na osobu, s níž dítě kontakt navazuje, případně na konkrétní situace.

Dále také poukazuje na fakt, že mnohé děti bývají samotářské zejména v raném věku, po třetím až pátém roce života se, především směrem k rodičům a jiným blízkým osobám, stávají sociálně víc aktivní. Dle autorky (2016) převažující typ sociální interakce vykrystalizuje až v dospělém věku.

Míra poruchy sociální interakce je u lidí s PAS také odlišná. Mírnější forma umožňuje běžný život, těžší forma pak znemožňuje školní zařazení a v dospělosti naplňování standardních sociálních rolí, včetně zařazení se do pracovního procesu (Thorová, 2016).

Podle Thorové (2016) jedinci s PAS a sociální kontakt většinou stojí, ale nedovedou jej přiměřeně navázat. Tito lidé zažívají obvykle v procesu sociální interakce velkou nejistotu a úzkost, protože chování druhých lidí je pro ně nepředvídatelné. Nejsou schopni chápat jemné nuance sociálních interakcí ani určité zákonitosti sociálních vztahů. Obvykle je důvodem jejich doslovné chápání instrukcí druhých lidí nebo sociálních situací, rigidita myšlení, omezená schopnost porozumět metakomunikaci, snížená schopnost empatie, vlastní egocentrismus anebo snížená schopnost zobecňovat.

Bittmannová (2019) uvádí, že děti s PAS bývají častým terčem šikany. Deficity a nápadnosti v chování, v emočních a komunikačních dovednostech uvádí jako jedny z významných faktorů, které tento jev ovlivňují. Jako prevenci doporučuje nácviky sociálních a komunikačních dovedností pro děti s PAS už od předškolního věku formou individuální anebo skupinových setkání. Tento druh socioterapie má potenciál dítě výrazně podpořit v jeho sociálním a emočním vývoji a tedy mu do určité míry pomoci lépe se v budoucnu zařadit do kolektivu vrstevníků. Autorka také dále doporučuje práci se třídním kolektivem dítěte s PAS, realizaci besed pro spolužáky dítěte s PAS (kde se mohou dozvědět více o jeho diagnóze a také o tom, jak spolužákovi pomoci, aby se mu dařilo v kolektivu lépe fungovat) nebo zapojení asistenta pedagoga do procesu začlenění žáka s PAS do třídního kolektivu.

1.4.2 Komunikace lidí s PAS

Porucha autistického spektra zasahuje oblast verbální i neverbální komunikace člověka velmi výrazným způsobem. Paul (in Thorová, 2016) uvádí, že přibližně polovina dětí s PAS trpí takovou poruchou řeči, že si řeč nikdy neosvojí na takovou úroveň, aby jim sloužila k účelům mezilidské komunikace.

Gillberg (in Thorová, 2016) pak dále poukazuje na fakt, že opožděný vývoj řeči bývá jedním z prvních symptomů, kterého si rodiče všimnou.

Odchytky v komunikaci u lidí s PAS se projevují na všech úrovních, tedy na úrovni porozumění i vyjadřování a dále pak v oblasti verbální i neverbální. Různorodost projevů je zde opět značná, stejně tak jako hloubka komunikačního handicapu. Celkový řečový vývoj od raného věku je u lidí s PAS nějakým způsobem narušen vždy (Thorová, 2016).

Nejméně narušenou řeč mají v rámci skupiny poruch autistického spektra lidé s Aspergerovým syndromem. U těchto lidí je pasivní slovní zásoba obvykle bohatá a verbální myšlení bývá průměrné až nadprůměrné. Handicap mají tito lidé však v sociálním a praktickém využití komunikace (Thorová, 2016).

Verbální komunikace lidí s PAS může mít, jak popisujeme výše, velmi variabilní podobu. Někteří jedinci, dle Richmanové (2008), opakuji slova anebo celé věty, které slyšeli, jiní lidé s tímto handicapem zase dovedou velmi dobře užívat pojmy, které vyjadřují něco konkrétního, ale nedovedou porozumět abstraktním pojmům. Lidem s autismem obvykle v komunikaci pomáhá využívání konkrétních předmětů a názorných příkladů.

Richmanová (2008) také dále poukazuje na skutečnost, že mnoho lidí s autismem raději opakovaně využívá naučená větná spojení, než by použili nějaký nový slovní obrat. Verbální projev těchto jedinců může být pak poměrně bohatý, ale na druhou stranu také rigidní a obsahově chudý.

Časté používání agramatismů je z oblasti syntaktické u lidí s PAS také obvyklým jevem. Časté jsou také obtíže s používáním zájmen, nápadná bývá záměna první osoby s druhou a třetí, případně používání slovesného infinitivu (Thorová, 2016).

U lidí s těžším stupněm postižení se může objevit tzv. logorea neboli slovní salát. Jedná se o nekoherentní řeč, kdy jedinec vyslovuje změť různých slov, úryvky textu, části básniček, reklam apod., které netvoří smysluplný celek a nemají význam (Thorová, 2016).

U lidí s lehčím stupněm postižení je naopak typická až tzv. literární přesnost (doslovné chápání slyšeného). Dochází potom k tomu, že tito lidé v komunikaci běžně komunikačnímu partnerovi odpovídají na tzv. řečnické otázky (např. „Co teď budu dělat?“ „Co z Tebe bude?“). Na tyto otázky neočekáváme odpověď - pokud ji člověk s PAS přirozeně zrealizuje, bývá mnohdy druhou stranou interpretována jako drzost. Literární přesnost dále znemožňuje porozumění ironii, sarkasmu, žertům nebo dvojsmyslům. Thorová

(2016) udává, že lidé s lehčím stupněm postižení (obvykle s Aspergerovým syndromem) jsou schopni se mnohým z těchto výrazům mechanicky naučit a rozumět jim, ale jejich potíže v intuitivním chápání jazyka bohužel přetrvávají.

Fakt, že některá slova mohou mít více významů, je pro lidi s PAS matoucí. Důsledkem může být až urputné lpění na určitých slovech či slovních obratech, neustálé opravování nespisovných výrazů odmítání synonym (pro člověka s PAS je srozumitelné, když jedno slovo označuje jednu věc, např. postup, ne taktika apod.), slangových výrazů i dialektů. Literární přesnost také souvisí s oblibou užívání neologismů, tedy slov s určitou vnitřní logikou (např. jinovatka jako „lední krystal“). Z hlediska praktického užívání jazyka mají lidé s PAS obtíže s pochopením společenského významu konverzace. Často také zaměňují tykání a vykání, kladou nevhodné otázky, používají vulgarity k upoutání pozornosti a v komunikaci nejsou reciproční. Porozumění a zapojení se do procesu komunikace jako takového klade na člověka s PAS také vysoké nároky, spojené často s prožíváním úzkosti. Obtížné bývá samotné zahájení konverzace s druhým člověkem, předávání si slova i ukončení komunikačního procesu. (Thorová, 2016).

Odchytky v neverbální komunikaci bývají u jedinců s PAS taktéž nějakým způsobem výrazné a jsou obvykle zachytitelné rodiči dětí s PAS už v raném věku dítěte.

Attwood (2012) pozoroval případy dětí s PAS v raném věku a zaznamenal jejich deficity ve vyjadřování gest a postojů vyjadřujících emoční prožívání (např. nevířaly rodiče, nechťely utišit apod.)

Thorová (2016) uvádí přehled obtíží v neverbální komunikaci, s nimiž se často setkáme u dětí s PAS. Uvádí, že například v oblasti gestikulace chybí (anebo se rozvíjí mnohem později oproti normě) u dětí s PAS tzv. deklarativní ukazování (vyjadřuje zájem anebo slouží k upoutání komunikačního partnera), výraz obličeje u dítěte s PAS obvykle neinformuje o jeho emočním prožívání, v procesu sociální interakce obvykle chybí úsměv dítěte. Mimika dítěte může být živá, ale obvykle neodpovídá situaci, anebo se váže pouze na základní pocity (hněv, lítost, radost). Posturace těla mívá u dětí s PAS abnormální podobu – dítě například přibližuje k posluchači extrémně blízko obličeje i celé tělo anebo naopak verbálně komunikuje bez natočení se k posluchači. Oční kontakt nebývá u dětí s PAS využíván k aktivní komunikaci, kromě úplnému vyhýbání se očnímu kontaktu se může

objevit naopak příliš ulpívavý pohled na komunikačního partnera, případně „pohled skrz“. Mnoho dětí s PAS má také potíže zkoordinovat pohled s ukazováním (tzv. sdílená pozornost). Svá přání vyjadřují děti s PAS často prostřednictvím fyzické manipulace s dospělým (vedením, postrkováním dospělého, využívají ruku dospělého jako nástroj – například využijí jeho ruku k manipulaci s předměty bez realizace jakýchkoliv dalších prostředků neverbální komunikace – tj. bez očního kontaktu, vokalizace apod.). Ke komunikaci využívají děti s PAS v raném věku také poměrně často destruktivní chování – za účelem uspokojení základních potřeb, vyjádření emocí, získání pozornosti se chovají agresivně vůči okolí anebo se sebepoškozují. Posunkový a znakový jazyk jsou děti s PAS schopné využít jen v omezené míře. Autorka (tamtéž) uvádí, že některé děti s PAS jsou schopny se naučit několik opakujících výrazů ve znakové řeči nebo například Makatonu, užívají je však obvykle izolovaně a stereotypně. Děti s PAS mají totiž sníženou schopnost vizuálně-motorické imitace a často i nevyvinuté vývojově nižší sociální dovednosti, které jsou pro tuto formu komunikace nezbytné, jako je třeba výše zmiňovaná sdílená pozornost. Symboličnost jednotlivých znaků navíc velké části dětí s PAS neumožňuje porozumění a následné využívání znakového jazyka v praxi.

Stejně tak jako v jejím užívání, mají lidé s PAS problémy také v porozumění neverbální komunikaci druhých lidí. Hlavním handicapem těchto jedinců je obvykle neschopnost poznat z výrazu tváře, postoje těla či gest, co si druzí lidé myslí anebo prožívají.

Straussová a Knotková (2011) poukazují na význam rané podpory komunikačních dovedností dětí s PAS. Doporučují nacvičovat funkční komunikaci u dětí mluvících i nemluvících tak, aby byly schopné vyjádřit svoje potřeby a přání adekvátním způsobem a také uměly rozeznat, s kým a jak mohou o svých přáních komunikovat. Dle jejich pojetí jsou děti s PAS schopné dospět nácvikem ke sdílení v komunikaci, tedy být komunikačním partnerem a vnímat tak i druhého člověka.

1.4.3 Představivost, zájmy a hra

Narušená schopnost představivosti a hry je třetí z oblastí tzv. autistické triády. Každé dítě již od raného věku, jak popisuje Thorová (2016), rozvíjí svou představivost prostřednictvím nápodoby. U dětí s PAS je schopnost nápodoby narušená, stejně tak jako schopnost symbolického myšlení a v důsledku toho se u těchto dětí nerozvíjí hra. Hra jako

taková je jedním ze způsobů učení a také jedním z aspektů akcelerujících vývoj. Nedostatečně rozvinutá představivost pak u dětí s PAS vede k tomu, že upřednostňují vývojově mladší, předvídatelné, jednoduché a stereotypní činnosti. Stávají se tedy v této oblasti vývoje velmi odlišné od vrstevníků.

Manipulace s hračkami bývá u dětí s PAS taktéž nestandardní a mnohdy také nefunkční, o nové předměty nebo hračky tyto děti příliš zájem nejeví. Obecně se u těchto dětí projevuje spíše nízký zájem o klasické hračky jako takové. I v této oblasti opět najdeme velké interindividuální rozdíly. Některé děti se věnují pouze té nejjednodušší manipulaci s předměty jako je například roztáčení, houpání, bouchání s předmětem apod. O úroveň výš je určitá vztahová manipulace, kdy děti s PAS rády stereotypně třídí, řadí, seskupují předměty podle určitého klíče (barva, tvar aj.). Často se tyto děti zajímají o číslice, písmena nebo skládání puzzle z mnoha dílků. Potřeba zrakové, sluchové nebo vestibulární stimulace se pak projevuje v oblibě houpaček, zvukových hraček nebo pozorování určitých předmětů nebo předmětů v pohybu. Z důvodu sebestimulace se tyto děti také rády točí do kolečka, prohlíží si prstíky, plácají se do hlavy, štípou samy sebe do kůže apod., což může působit na okolí velmi zvláště, případně jej i děsit. Stereotypní zájmy se pak také promítají do kresebného projevu, u něhož je v případě dětí s PAS typická vysoká míra zaujetí danou problematikou, ulpívavosti, neodklonitelnosti a opakování (dítě s PAS například v průběhu pěti let ulpívá na zájmu o umyvadlové sifony a po tuto dobu má také potřebu je stále dokola kreslit) (Thorová, 2016).

Hra je pro dítě prostředkem, jak se dozvědět o světě i druhých lidech, jak poznávat samo sebe, zkoumat své tělo, relaxovat, odžívat si bezpečným způsobem emoce, komunikovat, navazovat vztahy. Děti s PAS mají často rigidní a stereotypní i velmi speciální zájmy. Speciální zájmy dítěte s PAS nepotlačujeme, ale zároveň je třeba také podpora nebo dokonce nácvik hry jako takové proto, aby se mohlo prostřednictvím hry dítě posouvat ve vývoji, učit se a osvojovat si nové dovednosti (Jacobs a Betts, 2013).

Cílená hra například může dítěti s PAS pomoci učit se interakci se svými vrstevníky. Pro většinu dětí s PAS je totiž velmi obtížné trávit společný čas s dalšími dětmi a je pro ně také mnohdy nedosažitelné svůj volný čas nějakým smysluplným způsobem, bez pomoci dospělého, naplnit. Pokud však dítě nemá volný čas naplněný, může to znamenat zátěž

pro celou rodinu a rozvoj problémového chování u dítěte. Nácvik herních dovedností proto může být významným krokem v procesu podpory dítěte nejen v rozvoji jeho konkrétních dovedností, ale také směrem k větší samostatnosti (Richmanová, 2008).

Některé děti se, jak uvádí Thorová (2016), v průběhu svého vývoje mohou dopracovat k imitační anebo dokonce i fantazijní hře. Nácvikem herních dovedností jim v tom můžeme výrazně pomoci, samozřejmě však musíme respektovat aktuální vývojovou úroveň dítěte v této oblasti i jeho individuální zvláštnosti a potřeby. Hodnocením funkční hry můžeme zjistit, na jaké úrovni jsou konkrétní dovednosti i sociabilita dítěte a podle toho pak volíme vhodné aktivity pro nácvik (Richmanová, 2008).

Peeters s Gillberg (1998) doporučují jak dětem, tak také dospělým klientům s PAS pomoci s organizací jejich volného času. Mělo by se jednat o činnosti, které se provádějí vždy ve stejný čas a na stejném místě a jejichž očekávaný cíl je nějak vizualizovaný (například budeme skládat puzzle – cílem je složit konkrétní obrázek, puzzle do sebe zapadají, má to smysl; pokud bychom si pro dítě s PAS připravili dvě autíčka, je cíl této činnosti nejasný) a případně také časově ohraničený (je jasné, kdy činnost skončí). Neorganizovaný volný čas doporučují tito autoři „dávkovat“ postupně a vždy přímo na základě konkrétních potřeb daného dítěte.

V dospělém věku stereotypie v zájmech a způsobech trávení volného času přetrvává. Mnoho lidí s PAS se již v dětství upne na nějakou oblast zájmu a intenzivně se věnuje shromažďování informací o tomto tématu (např. vesmír, lodní doprava, železnice apod.). Lidé s PAS také často a rádi sbírají různé předměty. Z této sběratelské vášně se však také může rozvinout i tzv. syndrom nadměrného shromažďování (Diogenův syndrom). Jedinci trpící tímto syndromem mají tendenci hromadit předměty, vyhození nějakého předmětu je pro ně obtížné, mnohdy toho nejsou vůbec schopni (Thorová, 2016).

1.5 Člověk s PAS v období dospělosti

Většina současných odborných poznatků o terapii i jiné podpoře lidí s PAS klade důraz na nutnost pracovat s dítětem s autismem v oblastech, ve kterých má deficit už od raného věku. Zahájení co možná nejranější intervence doporučuje například Rogers (in Thorová, 2016).

Magiati (in Thorová, 2016) uvádí jako nejvýznamnější předpoklad fungování v dospělosti úroveň intelektových a jazykových dovedností. Toto potvrzuje i Howlinová (2005) a dodává, že pokud se u dítěte do šesti let nevytvoří smysluplná řeč, je jeho další vývoj výrazně ohrožen.

Howlinová (2005) srovnávala celkem 17 studií (autorů padesátých až sedmdesátých let jako je např. Eisenberg, Kanner, Lotter apod. i pozdějších autorů let osmdesátých a devadesátých např. Gillberg a Steffenberg, Kobayashi, Rumsey a další), v nichž autoři zkoumali vývoj dětí s autismem obou pohlaví s tím, že větší část z nich se dále zaměřila i na jejich kvalitu života v pozdějším věku (od puberty až po dospělý věk). Autorka dospěla k závěru, že kvalita života lidí s PAS se postupně zlepšuje. Vycházela přitom ze zjištění, že od roku 1980 celosvětově klesl podíl těchto lidí v ústavech sociální péče anebo v psychiatrických léčebnách, zvýšila se jejich zaměstnanost, počet lidí s touto diagnózou žijících v samostatném bydlení anebo s nějakou profesionální podporou samostatného bydlení. V souvislosti s oblastí sociálních vztahů pak poukázala na fakt, že část zkoumaných jedinců s PAS byla schopná navázat blízké sociální vztahy (přátelské i partnerské) a tyto vztahy pro ně měly velký význam, přestože jen minimum těchto lidí uzavřelo manželství.

Attwood (2012) uvádí, že v souvislosti se vzrůstajícím povědomím veřejnosti o poruchách autistického spektra, vzrůstá také počet dospělých lidí, kteří žádají o diagnostiku, protože mají pocit, že by porucha autistického spektra (nejčastěji diagnóza Aspergerův syndrom) mohla být také jejich diagnózou. Tito lidé obvykle žijí celý život s pocitem, že jsou „divní“, zvláštní, že je s nimi něco v nepořádku.

Diagnostiku PAS je možné absolvovat i v dospělosti a dnes to ani v Čechách není vůbec neobvyklým jevem. Vzhledem k tomu, že jsou poruchy autistického spektra vývojovými poruchami, jejichž symptomy se obvykle manifestují v předškolním věku, je však tato diagnostika v dospělém věku poměrně obtížnou záležitostí. Obvykle se používá tzv. AQ test, což je jednoduchý sebehodnotící materiál. Dle Thorové (2016) je také vhodná alespoň základní screeningová diagnostika možných přidružených psychických onemocnění.

Přidružená psychická onemocnění jsou častá, svoji odlišnost a obtíže v mezilidském kontaktu prožívají mnozí lidé s PAS velmi intenzivně. Atwood (2012) popisuje, že řada

dospívajících s Aspergerovým syndromem prochází obdobími depresí a trpí různými úzkostmi, což se obvykle neobejde bez pomoci odborníka. Prožívané deprese bývají důsledkem problémů se zařazením se do kolektivu vrstevníků, tedy se jedná o druhotný důsledek Aspergerova syndromu. Stejně tak jako stavy úzkosti, které mohou mít až obsedantně-kompulzivní charakter, odpovídají reakci dospívajících na určité aspekty jejich diagnózy Aspergerův syndrom.

Závěrečná diagnóza poruchy autistického spektra je pak obvykle pro jedince s PAS, přicházejí – li na diagnostiku z vlastní iniciativy, úlevou. Znamená pro ně odpověď na otázku, proč jsou „tak jiní“ oproti svému okolí. Druhou skupinou jsou pak jedinci, kteří byli na diagnostiku posláni nějakou vnější autoritou, anebo jim byla doporučena například z toho důvodu, že se diagnóza poruchy autistického spektra prokázala u jejich vlastního či jiného dítěte v blízkého příbuzenstva. Tato skupina pak diagnostiku spíše odmítá anebo k ní zastává lhostejný postoj (Thorová, 2016).

V tomto kontextu je také důležité zmínit, že se vyskytují také případy, kdy u psychiatrických pacientů s jinou diagnózou (například atypická schizofrenie a jiné) dochází k přehodnocení jejich stavu s tím, že nakonec jim je diagnostikována porucha autistického spektra. Zajímavé je, že u adolescentů s PAS se často objevují psychotické symptomy – uzavírají se do sebe, ztrácejí zájem o okolí, zanedbávají hygienu apod., proto k takovéto chybné diagnostice v minulosti často docházelo (Attwood, 2012 a Thorová, 2016).

I dospělý člověk s PAS může tedy působit a vystupovat všelijak, i tady platí, že mezi jednotlivci jsou velké interindividuální rozdíly. Attwood (2012) popisuje, že někteří jedinci s Aspergerovým syndromem mají problém se zorientovat v systému společenských a morálních pravidel, a proto si hledají jednoznačné vzorce chování, což je může vést až do kolektivů jedinců s vyhraněnými náboženskými nebo politickými názory.

Dle tohoto autora také (tamtéž), skýtá období dospělosti pro lidi s Aspergerovým syndromem určitou naději, že se seznámí s novými přáteli. Jako dospělí máme totiž k dispozici pestřejší nabídku aktivit, a také si můžeme sami určovat životní tempo. V dospělosti se navíc zakoření dovednosti, které si mnozí jedinci s Aspergerovým syndromem velmi aktivně osvojovali v dětství, proto je oblast společného zájmu nosnou

oblastí, kde je možné budoucí spřízněnou duši potkat. Dalším z kritérií pro výběr přátel je podobnost, proto také řada lidí s Aspergerovým syndromem nachází přátele (a eventuálně i partnery) mezi lidmi se stejnou diagnózou.

Čadilová, Žampachová a kol. (2005) zdůrazňují nutnost podpory lidí s autismem (konkrétně Aspergerovým syndromem) v oblasti profesního uplatnění i sociálních vztahů. Navrhují např. poskytnout člověku s Aspergerovým syndromem při nástupu do zaměstnání podporu v podobě sociálního pracovníka, který mu pomůže při začlenění se do pracovního kolektivu i zvládnutí nových pracovních povinností. Tento poradce pak dále funguje také jako podpora zaměstnavatele i spolupracovníků člověka s AS (nebo jakýsi prostředník, zdroj informací). V oblasti soukromého života pak doporučují sociální podporu v podobě průběžné anebo příležitostné osobní asistence, rozvoj chráněného i podporovaného bydlení formou podpory státu, EU, daňových úlev apod. a v budoucích perspektivách pak například i vznik specializovaného rodinného a manželského poradenství zaměřeného na podporu vztahů lidí s AS.

Většinu z těchto služeb dnes již pokrývají různí poskytovatelé, nejznámější a co do služeb nejvíce komplexní je Národní ústav pro autismus (NAUTIS). Lidé s PAS také zakládají vlastní svépomocné organizace (například spolek Adventor).

Téma psychoterapie klientů s poruchou autistického spektra by mohlo být samostatnou kapitolou. V tomto textu se však autor zaměří pouze na stručný vhled do tématu. Zahájení terapeutického procesu vyžaduje určitou úroveň komunikačních dovedností klienta a také speciální dovednosti terapeuta. Pešek (2013) popisuje problematiku psychoterapie u osob s Aspergerovým syndromem. Uvádí, že vždy se jedná o záležitost dlouhodobou, přičemž úspěch celého procesu závisí na vícero faktorech (např. věk klienta, závažnost jeho poruchy, existenci a druhu přidružených poruch, na náhledu klienta na své obtíže apod.). V tomto kontextu dále uvádí (tamtéž), že klientům s PAS je obvykle doporučována kognitivně behaviorální terapie. Tento přístup je svou povahou (strukturovanost, předvídatelnost toho, co se bude dít, využívání metody nácviku) klientům s PAS nejvíce vyhovující a zároveň má také ve srovnání s jinými směry u klientely lidí s PAS ověřenou účinnost (obecně KBT terapie anebo ABA terapie, která z tohoto směru vychází).

Jedinci s PAS využívají ale samozřejmě, stejně tak jako intaktní spoluobčané, rovněž běžných komunitních služeb, navštěvují zdravotnická zařízení, úřady, mohou využívat služeb Policie České republiky. Zaměstnanci těchto subjektů jako například zdravotníci, úředníci, policisté, hasiči a další by tedy měli být schopni se s člověkem s PAS dorozumět tak, aby to pro něj bylo bezpečné a pro obě strany nějakým způsobem užitečné.

Dnešní doba a dostupné technologie nám umožňují se k potřebným informacím rychle dostat a také se v celospolečenském kontextu usiluje o to, aby naši spoluobčané s nějakým znevýhodněním dostali potřebnou podporu k tomu toto znevýhodnění efektivně kompenzovat. I v „nespecializovaných“ oblastech každodenního života tedy dochází k určitému vývoji – a stávají se pro jedince s PAS oblastmi, v nichž se dokážou orientovat a mohou v nich fungovat podobně jako jejich intaktní sousedé.

2 Zlepšování dovednosti komunikace s lidmi s PAS u příslušníků Policie České republiky

2.1 Policie České republiky

Policie České republiky byla zřízena zákonem č. 283/1991 Sb. České národní rady dne 21. června 1991. Navazuje na tradici československých bezpečnostních složek, statní policie a četnictva. V současné době upravuje tento orgán zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. Základními hodnotami policie je profesionalita, nestrannost, odpovědnost, ohleduplnost a bezúhonnost.

V části první tohoto zákona je uvedeno, že Police České republiky je jednotný ozbrojený bezpečnostní sbor. Slouží veřejnosti a jejím úkolem je chránit bezpečnost osob, majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti. Dále plní úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, předpisy Evropských společenství a mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu České republiky.

Institut Policie České republiky tvoří policejní prezidium, útvary s celostátní působností, 14 krajských ředitelství policie a útvary zřízené v rámci krajských ředitelství. Územní odbory krajských ředitelství se shodují s územními obvody 14 krajů České

republiky. Policie České republiky je podřízena ministerstvu vnitra. Z personálního hlediska tento orgán v současné době zaměstnává asi 47 000 policistů a 11 000 zaměstnanců policie (Vokuš, 2010).

Policejní prezidium v čele s policejním prezidentem řídí činnost policie, určuje cíle rozvoje a řeší koncepci její organizace, řízení a stanovuje úkoly jednotlivých služeb a vytváří podmínky pro plnění jejich úkolů. V České republice je 14 krajských ředitelství policie, jednotlivá krajská ředitelství se dále rozdělují na územní odbory (dále jen „ÚO“). Tyto odbory, jak již bylo uvedeno výše, katastrálně kopírují území jednotlivých okresů, příkladem je krajské ředitelství libereckého kraje, které je tvořeno ÚO Liberec, ÚO Jablonec nad Nisou, ÚO Česká Lípa, ÚO Semily. V rámci České republiky potažmo jednotlivých krajů, případně územních odborů zde působí služba pořádkové policie, dopravní policie, cizinecká policie, služba kriminální policie a vyšetřování a dalších specializovaných služeb. Mimo toto rozdělení má policie i útvary s celostátní působností jako letecká služba, ochranná služba, pyrotechnická služba. V jednotlivých územních odborech je potom služba rozdělena na konkrétní obvodní oddělení dle katastrálního území měst, obcí nebo územních celků. Součástí krajského města je zpravidla i oddělení hlídkové služby, dopravní policie a kriminální policie. (Vokuš, tamtéž).

Policisté jsou ve služebním poměru k České republice, což upravuje zákon č. 361/2003 Sb. o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Dle Vokuše (tamtéž) je policista při přijetí do služebního poměru ustanoven na služební místo a jmenován do služební hodnosti. Služební místo vyjadřuje jeho organizační a právní postavení v bezpečnostním sboru. Je charakterizováno služební hodností, stupněm a oborem vzdělání, náplní služební činnosti, rozsahem oprávnění a povinností. Zákon o Policii č. 273/2008 Sb. v § 9 Zdvořilost uvádí, že policista a zaměstnanec Policie České republiky jsou při plnění úkolů policie povinni dodržovat pravidla zdvořilosti a dbát cti, vážnosti a důstojnosti osob i své vlastní.

Vokuš (tamtéž) dále poukazuje na fakt, že služba pořádkové policie je základním stavebním kamenem Policie České republiky. Obsahem činností se jedná o službu nejuniverzálnější a do počtu příslušníků nejpočetnější. Ke kontaktu s veřejností je určena síť obvodních oddělení, kde se vykonává nepřetržitá služba a je zajištěna trvalá akceschopnost.

Etický kodex Policie České republiky je souborem cílů, základních hodnot Policie České republiky, závazků PČR vůči společnosti a závazků policisty vůči ostatním příslušníkům PČR. Podle tohoto dokumentu by si měl být každý policista vědom toho, že zastává poslání, které znamená službu veřejnosti a je založeno na úctě a respektu k lidským právům.

Jedním ze závazků PČR vůči společnosti, který se jeví jako významný ve vztahu k lidem s postižením, „je *uplatňování rovného a korektního přístupu ke každé osobě bez rozdílu, v souladu s respektováním kulturní a hodnotové odlišnosti příslušníků menšinových skupin všude tam, kde nedochází ke střetu se zákony*“ (dle Vokuše, 2010, s. 14).

Policisté stvrzují, že budou v rámci výkonu služby i mimo něj ctít etický kodex, nástupem do služebního poměru. Tím berou na vědomí také svou povinnost chovat se bezúhonně ve službě i mimo ni tak, aby důstojně reprezentovali Policii České republiky a to svým chováním, vystupováním i zevnějškem.

Povinností každého příslušníka PČR je, jak je již výše uvedeno, především chránit bezpečnost společnosti. Tento úkol plní policisté vždy v souladu se zákonem a Etickým kodexem Policie České republiky i s nasazením vlastního života.

Komunikační dovednosti jsou jedním ze základních nástrojů policisty pro výkon jeho profese. Občané s komunikačním handicapem přijdou do kontaktu s pořádkovou policií stejně tak, jako jejich intaktní spoluobčané a ne vždy je možné využít tlumočníka. Policisté by tedy měli být alespoň rámcově informováni o tom, jaká jsou specifika komunikace s jednotlivými cílovými skupinami.

Vládní výbor pro osoby se zdravotním postižením vytvořil pro tyto účely metodický materiál s názvem Komunikační soubor – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra, který by měl sloužit policistům a dalším profesím jako určité návodné vodítko k tomu, aby byli schopni se efektivně domluvit s člověkem s poruchou autistického spektra.

2.2 Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra - Komunikační soubor

Komunikační soubor je složka materiálů, sestavená Vládním výborem pro osoby se zdravotním postižením. První dokumenty z tohoto souboru vznikly v roce 2008, v roce

2011 pak proběhla aktualizace souboru. Tento soubor materiálů slouží pro usnadnění komunikace laické i odborné veřejnosti s lidmi s autismem. Je volně dostupný na webových stránkách Vlády České republiky a jednotlivé dokumenty je možné si zde také volně stáhnout (Komunikační soubor je dostupný zde: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvzpo/dokumenty/komunikace-s-lidmi-s-poruchou-autistickeho-spektra--komunikacni-soubor-139070/>).

Tento metodický materiál vychází z potřeby lidí s různými typy zdravotního postižení, kteří čerpali zkušenosti s komunikací s okolním světem, kdy byli často vystavováni snižování lidské důstojnosti, ponižování a stigmatizací vzhledem k jejich postižení. Za pomoci Komunikačního souboru by mohlo dojít k odbourání neschopnosti veřejnosti komunikovat s lidmi s postižením. Cílem Komunikačního souboru je přiblížit ostatním jednoduché zásady komunikace s lidmi s PAS a poznat člověka, se kterým se má takto komunikovat.

Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra - Komunikační soubor je tvořen jednotlivými částmi, jako jsou Informační leták, Komunikační klíč v popisné i zkrácené verzi, Desatero komunikace s pacientem s poruchou autistického spektra, průkaz osoby s PAS, Komunikační profil držitele průkazu.

Informační leták Komunikačního souboru – komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra obsahuje základní informace popisující tento materiál, základní popis poruchy autistického spektra (PAS) a co je cílem Komunikačního souboru.

Komunikační klíč v popisné verzi je dokument, který si klade za cíl být určitým vodítkem, jež si neklade nároky na úplnost ani univerzálnost, už z toho důvodu, že i lidé s autismem jsou různorodí, jako kdokoli jiný, tudíž není možné, aby existoval jakýkoliv soubor pravidel uplatnitelný na všechny bez rozdílu. Komunikační cíl je pro uživatele jakousi opěrnou holí ke zvládnutí nastalé situace. Materiál je rozdělen do 10 bodů/pravidel, jež mají člověka připravit na nastalou situaci, kdy se lidé s autismem ocitnou v potížích a mohou prožívat až panické stavy, k nasměrování komunikace správným směrem a ke zdárnému cíli. Pravidla jsou následující: Jednej předvídatelně, plánuj, nekřič, ptej se jasně, mluv jednoduše, buď trpělivý, rozumět a vědět, Jaký je den?, omezuj pohled do očí, dej najevo pochopení. Komunikační klíč ve zkrácené verzi je dokument, který čerpá z již

osvojených znalostí z popisné verze a v jednotlivých 10 stejných bodech připomíná základní principy postupu v komunikaci s osobami s PAS.

Desatero komunikace s pacienty s poruchou autistického spektra je takovou nástavbou na komunikační klíč. Desatero, jak už název napovídá, je cíleně zaměřené spíše pro zdravotnický sektor a personál, ale informace jsou stále přenositelné i do jiného prostředí. V desateru je popis základních rad a situací ke zvládnutí komunikace s osobou s PAS. Jednotlivé body desatera jsou:

1. Autismus není patrný na první pohled, pozná se až podle nestandardního chování pacienta.
2. Důležitá je spolupráce s tlumočником, který pacienta s autismem vždy doprovází.
3. Jednoduchá uklidňující sdělení v krátkých větách.
4. Je běžné, že pacienti s autismem jsou smyslově precitlivější.
5. Při lékařském vyšetření je vhodné objednat pacienta na konkrétní čas.
6. Je potřeba tolerovat pacientův odmítavý přístup k lékařskému vyšetření.
7. Při všech vyšetřeních a úkonech je nezbytná přítomnost doprovodu.
8. K úspěšnému lékařskému ošetření není vždy potřeba narkóza.
9. Je vhodné zvážit, zda jsou všechna vyšetření nezbytně nutná.
10. Hospitalizace pacienta, by také měla být důkladně zvážena.

Komunikační profil držitele průkazu a Průkaz osoby s PAS jsou nástroje osoby s PAS a jejího doprovodu, jenž pomáhají předcházet vzniku vyhroceným situacím a zajišťují, aby nebyla porušována občanská, ústavní i lidská práva člověka s PAS. Jedná se o souhrn informací a typů komunikace pro držitele Průkazu osoby s PAS. Kdy u verbálně schopných osob s PAS jsou v komunikačním profilu uvedena specifika jejich projevu. U lidí s PAS, kteří verbálně nekomunikují, popisuje metody využívané alternativní komunikace a pomůcek, které ke komunikaci osoba s PAS používá. Průkaz osoby s PAS může osobě

vydat praktický lékař, praktický lékař pro děti a dorost, klinický psycholog nebo psychiatr, dětský klinický psycholog nebo pedopsychiatr. Průkaz je vydáván bezplatně.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

3 Uvedení do problematiky a cíle empirické části bakalářské práce

V empirické části bakalářské práce se autor pokusil zjistit, nakolik do běžné praxe pořádkových policistů a policistek v oblasti územního odboru Liberec vstupuje potřeba speciálních znalostí a dovedností souvisejících s oblastmi zájmu speciální pedagogiky.

Konkrétně se autor zaměřil na znalost metodického materiálu *Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra* a jeho využití v rámci výkonu služby libereckých příslušníků pořádkové policie. Dále se snažil získat informace o tom, zdali tito policisté a policistky vnímají sami sebe jako schopné se s člověkem s PAS dorozumět a co by jim také případně pomohlo tuto dovednost zlepšit.

Jako výzkumná metoda byla zvolena metoda dotazníkového šetření. V dotazníku vyjadřovali nejčastěji dotazovaní míru souhlasu s daným tvrzením na škále, několik otázek bylo otevřených. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 93 pořádkových policistů a policistek s výkonem služby v rámci územního odboru Liberec.

3.1 Definice cíle a výzkumného problému

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zdali jsou příslušníci pořádkové policie na územním odboru Liberec seznámeni s metodickým materiálem *Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra* vydaném Vládním výborem pro zdravotně postižené. Dále pak získat informace o tom, jak tomuto materiálu rozumí a používají ho v praxi. A v neposlední řadě popsat, jak policisté hodnotí své kompetence v oblasti komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra a s čím toto hodnocení souvisí.

Výzkumný problém byl potom vymezen následovně:

Existuje souvislost mezi studiem metodického materiálu *Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra* a tím, jak příslušníci pořádkové policie na územním odboru Liberec hodnotí své schopnosti v oblasti komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra?

3.2 Vymezení hlavních výzkumných otázek

V souvislosti s výzkumným šetřením si autor kladl následující výzkumné otázky:

- Nakolik jsou příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec seznámeni s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra vydaném Vládním výborem pro zdravotně postižené?
- Využívají příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec metodický materiál Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi?
- Jak policisté hodnotí svou schopnost dorozumět se s člověkem s poruchou autistického spektra?
- Jaká je souvislost mezi hodnocením vlastních kompetencí v oblasti komunikace s lidmi s PAS u policistů a jejich informovaností o této problematice?

3.3 Definice hypotéz

Na základě výše definovaných výzkumných otázek si autor stanovil hlavní (ústřední) hypotézu a sedm hypotéz dílčích:

Ústřední hypotéza:

H: Pozitivní hodnocení vlastní schopnosti dorozumět se s člověkem s PAS u příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec souvisí s předchozím studiem metodického materiálu Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi.

Dílčí hypotézy:

H1: Alespoň 90% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec se seznámilo s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra.

H2: Alespoň 75% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec, kteří se seznámili s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra, hodnotí tento materiál jako srozumitelný a využitelný pro praxi.

H3: Více než 30% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec má alespoň jednu zkušenost s využitím poznatků z metodického materiálu Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi.

H4: Alespoň 30% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec hodnotí kladně své schopnosti a dovednosti v oblasti komunikace s lidmi s PAS.

H5: Alespoň 60% policistů, kteří se seznámili s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra a měli možnost tyto poznatky alespoň jednou použít v praxi, hodnotí svoji dovednost komunikovat s lidmi s PAS kladně.

H6: Policisté, kteří nejsou s materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra seznámeni, využívají vlastní nástroje ke zvládnutí komunikace s osobou s PAS.

H7: Příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec by ke zlepšení komunikačních kompetencí s lidmi s PAS uvítali realizaci proškolení v dané problematice.

4 Metodologie bakalářské práce

4.1 Dotazník

Dotazník jako výzkumný nástroj souvisí, jak už vyplývá z jeho názvu, s procesem kladení otázek. Dotazníkové šetření je způsobem písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Dotazník je jednou z nejfrekventovanějších metodou zjišťování údajů. Tento výzkumný nástroj je určen především pro hromadné získávání údajů, z toho důvodu se dotazník považuje za ekonomický výzkumný nástroj. Můžeme jím získávat velké množství informací při malé investici času (Gavora, 2000).

Dotazník je, jak uvádí například Gavora (2000), obvykle složen ze tří částí. Vstupní část obvykle sestává z hlavičky (ta obsahuje například název a adresu instituce, která zadává dotazník, případně jméno/a autora/ů dotazníku). Ve vstupní části dále autor nastiňuje cíle dotazníku, případně zdůrazňuje i význam respondentových odpovědí při řešení dané problematiky, což tvoří obecný motivační rámec pro dotazované a mělo by do určité míry vést k pečlivějšímu vyplňování dotazníku a v případě zasílaného dotazníku i k jeho vrácení. Vstupní část potom obsahuje také pokyny, jak dotazník vyplňovat.

Druhá část dotazníku obsahuje vlastní otázky. Seřazení otázek se nerealizuje vždy tematicky, tedy pořadí jednotlivých otázek nemusí odpovídat logice. Na prvních místech zpravidla bývají otázky jednodušší a přitažlivější. Důvodem je náš záměr respondenta

neodradit. Uprostřed bývají otázky náročnější povahy a také otázky méně zajímavé. Ke konci dotazníku pak bývají umístěny otázky, které mají důvěrnější charakter. V samém závěru dotazníku je také vhodné zařadit poděkování respondentovi za spolupráci (Gavora, 2000).

Orientační prostor pro sestavení otázek v dotazníku nám, jak uvádí Punch (2008), poskytují již předtím stanovené výzkumné otázky. Výzkumné otázky představují seznam proměnných, které chceme změřit dotazníkovým šetřením. Tento autor pak také doporučuje, především méně zkušeným výzkumníkům, vyhledat pro zkoumání daného tématu již existující dotazník a ten ve svém šetření použít (případně upravit) – pokud to je ovšem, vzhledem k tématu možné.

Nově sestavený dotazník je pak, dle tohoto autora (tamtéž), vhodné pilotně přezkoušet. U jednotlivých otázek obvykle zkoumáme, zdali jsou srozumitelné a jednoznačné. Naším cílem je, aby respondenti na otázky snadno, rychle a spolehlivě odpověděli – zdali tomu tak je, otestujeme právě prostřednictvím pilotní studie. V případě celého procesu dotazníkového šetření pak také potřebujeme vyzkoušet, jak dlouho ho budou lidé vyplňovat a jak náročná bude jeho distribuce i následné kompletování.

V případě dotazníkového šetření pak také nesmíme v procesu kontaktu s respondenty a jejich vyhledávání zapomínat na etické aspekty výzkumu. Všechna šetření realizována ve společenských vědách jsou v tomto ohledu specifická, neboť v nich shromažďujeme informace od lidí a o lidech a v tomto kontextu je třeba dávat si pozor na utajení a anonymitu, respekt k osobnímu soukromí a právo vědět, co se stane s informacemi, které badatel od dotazovaných získal (Punch, 2008).

4.2 Dotazníkové šetření zaměřené na příslušníky pořádkové policie v přímém výkonu služby v působnosti územního odboru Liberec

Dotazník vypracovaný k této bakalářské práci byl určený pro policisty pořádkové policie sloužících v přímém výkonu služby na obvodních odděleních a oddělení hlídkové služby v působnosti územního odboru Liberec, katastrálně se jedná o území bývalého okresu Liberec. Cílem dotazníku bylo zjistit, do jaké míry jsou policisté a policistky v dané lokalitě seznámení s metodickými dokumenty Vládního výboru pro osoby se zdravotním

postižením, konkrétně s komunikačním souborem – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra a jaké jsou jejich schopnosti a postoje k osobám s poruchou autistického spektra a do jaké míry své znalosti, schopnosti a přístup uplatňují ve své profesi.

Dotazník tvořila úvodní část, kde byly pro respondenty uvedeny pokyny k vyplnění dotazníku pro jejich lepší orientaci. Dále zde byly uvedeny informace o autorovi a poděkování respondentům za čas strávený vyplňováním a pomoc při výzkumném šetření. Dotazník byl sestaven ze 17 otázek, tři otázky byly otevřené pro volnou formulaci odpovědi a vyjádření osobních myšlenek. V ostatních případech volili dotazovaní zaškrtnutím jednu možnost na hodnotící škále dle míry jejich souhlasu s uvedeným tvrzením.

Po úvodní části dotazníku následovala faktografická část, týkající se osobnějších údajů o respondentech samotných. Jednalo se o pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, délku služebního poměru a místo služebního působiště.

Hodnotící škála byla zpravidla tvořena čtyřmi položkami, kde tyto položky vyjadřovaly míru souhlasu či nesouhlasu s danou otázkou. Hodnotící škála byla tvořena položkami ano, spíše ano, spíše ne a ne. V určitých případech byla použita hodnotící škála pouze dvoupoložková ano, ne. Ve dvou otázkách respondenti odpovídali volbou konkrétní odpovědi z několika nabízených odpovědí.

5 Charakteristika místa, průběhu šetření a respondentů

5.1 Charakteristika místa výzkumného šetření

Dotazníkové šetření se týkalo příslušníků pořádkové policie a autor ho realizoval v rámci Územního odboru Liberec. Autor se zaměřil na policisty a policistky v přímém výkonu služby na 11 obvodních odděleních a jednom oddělení hlídkové služby. Z celkového počtu 11 obvodních oddělení spadají celkem 4 obvodní oddělení a také oddělení hlídkové služby do teritoria krajského města Liberec, zbytek jsou oddělení nacházející se v menších obcích, tedy tzv. vesnického typu.

5.2 Průběh výzkumného šetření

V první řadě tohoto dotazníkového šetření byla jeho příprava. Na základě studia odborné literatury a následné definice výzkumného problému si autor položil několik

stěžejních výzkumných otázek. V jejich souvislosti byla stanovena hlavní hypotéza a z ní plynoucí hypotézy dílčí, dále následovalo sestavení dotazníku. Dotazník byl sestaven z uzavřených otázek s hodnotící škálou Ano, Spíše ano, Spíše ne, ne a doplněný otázkami otevřenými. Vypracovaný dotazník autor zkontroloval s vedoucí práce.

Distribuce dotazníků probíhala v papírové formě, osobní návštěvou na jednotlivých obvodních odděleních, po dohodě s vedoucími jednotlivých oddělení, kteří zajistili distribuci v rámci oddělení. Na distribuci a vypracování dotazníku autor ponechal 14 dní a následně dotazníky osobně vyzvedl. Distribuováno bylo 120 dotazníků, navraceno vyplněných jich bylo 93.

5.3 Charakteristika respondentů

Výzkumný vzorek byl tvořen příslušníky pořádkové policie Územního odboru Liberec, zařazených v přímém výkonu služby, konkrétně se jedná o pořádkové policisty a policistky sloužící na obvodních odděleních a oddělení hlídkové služby na území okresu Liberec. Šetření následně autor rozdělil na útvary působící v teritoriu města Liberec a mimo Liberec, neboť se jevílo jako zajímavé tyto dvě skupiny porovnat.

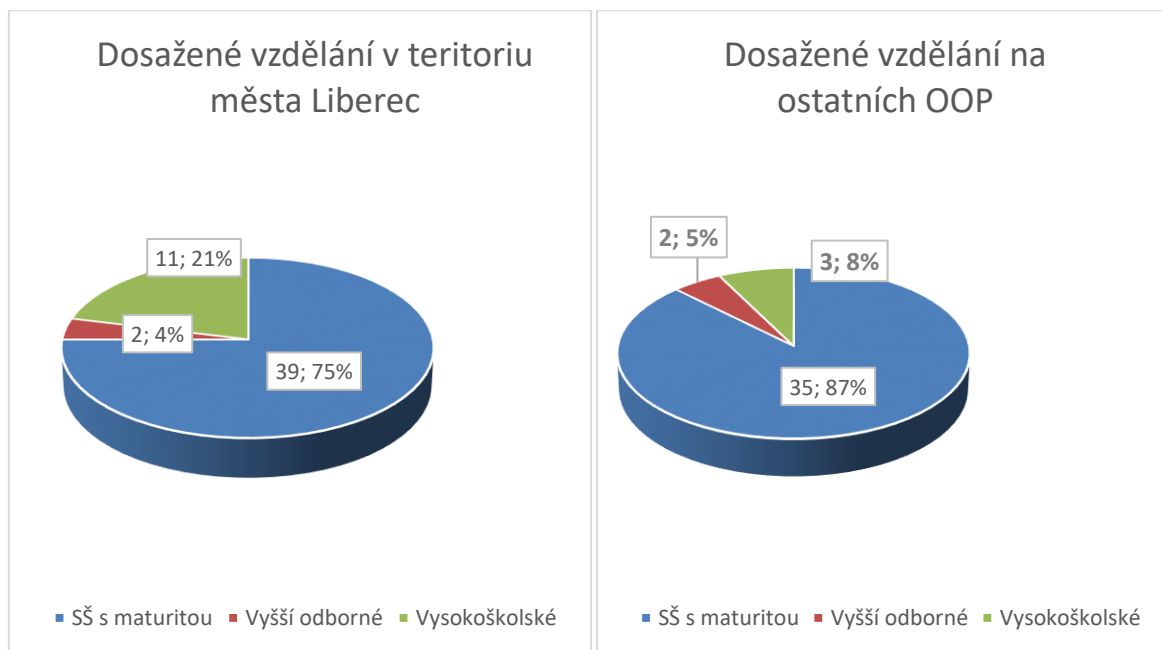
5.3.1 Pohlaví respondentů

Jak autor již uvedl výše, respondenti jsou policisté a policistky, kteří vykonávají denní a noční služby na obvodních odděleních a oddělení hlídkové služby. Výzkumný vzorek tvoří 76 mužů a 17 žen, vzhledem k návratnosti dotazníků. Z toho v Liberci 44 mužů a 9 žen, na ostatních obvodních odděleních tedy 32 mužů a 8 žen.

5.3.2 Dosažené vzdělání respondentů

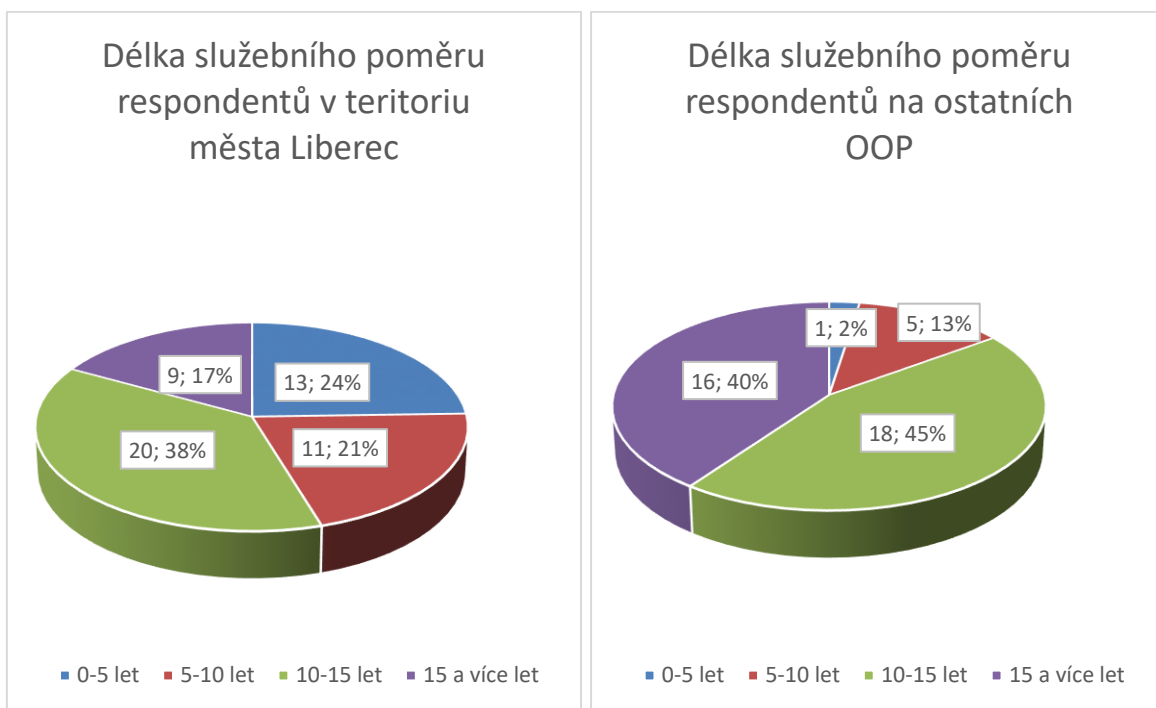
Z dotazovaných uvedlo 14 jako nejvyšší dosažené vzdělání vysokoškolské, 4 respondenti uvedli vyšší odborné vzdělání a 74 dotazovaných zvolilo středoškolské vzdělání s maturitou. V grafech č. 1: Dosažené vzdělání v teritoriu města Liberec a č. 2: Dosažené vzdělání na ostatních OOP níže je znázorněno procentuální zastoupení dosaženého vzdělání v rámci krajského města a ostatních obvodních odděleních. Z celkového počtu respondentů v působnosti města Liberec bylo 9 žen, které uvedly dosažené vzdělání v počtu 2x Vysokoškolské, 1x vyšší odborné a 5x středoškolské

s maturitou. Mimo Liberec bylo 8 dotazovaných žen, které sdělili jako dosažené vzdělání 1x vysokoškolské a 7x středoškolské s maturitou.

5.3.3 Délka služebního poměru

V dotazníkovém šetření bylo zjištěno, že policistů nejdéle služebně působící, tedy 15 a více let, v Liberci slouží 6, mimo Liberec 13. Policistů s délkou služebního poměru v rozmezí 10-15let je v Liberci 14, jinde 16. Respondentů se službou trvajících 5-10 let je v Liberci 11 a na ostatních obvodech jsou 2. Dotazovaní s nejkratší délkou služebního poměru do 5let je v teritoriu Liberce 13 a mimo něj pouze 1 z dotazovaných. Jako žena sloužící 15 a více let v dotazníku odpověděly shodně pro okolní Obvodní oddělení i Liberec 3 účastnice. Policistek s délkou služebního poměru 10-15let. Působí v Liberci 6 a mimo něj 2. Ženy sloužící 0-5 a 5-10 let v Liberci nejsou a na ostatních obvodních odděleních jsou jen 3 sloužící 5-10 let. Procentuální vyjádření délky služby služebního poměru celkově za muže i ženy je viditelné na grafu č.3: Délka služebního poměru respondentů v teritoriu města Liberec a grafu č. 4: Délka služebního poměru respondentů na ostatních OOP.

5.3.4 Místo služebního působení

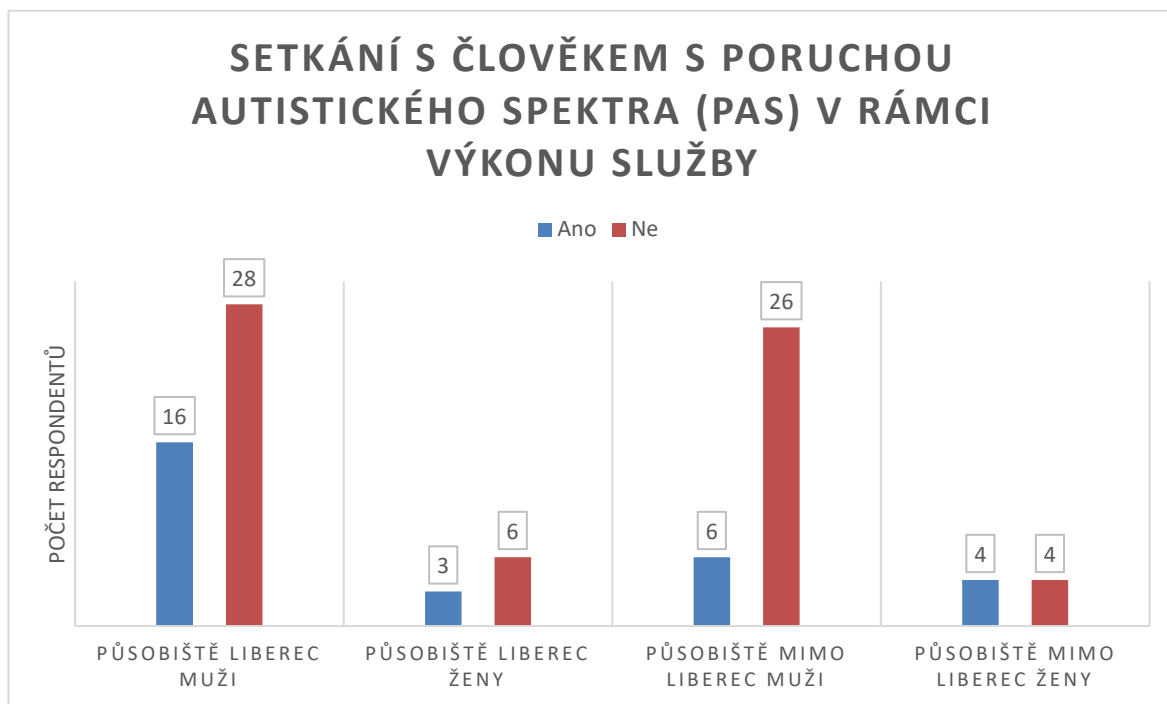
Základním rozdělením v dotazníkovém šetření bylo mezi dotazovanými zjištění, zda výkon jejich povolání je situovaný do aglomerace města Liberce nebo okolní menší obce a vesnice, kde zpravidla působnost jednotlivých obvodních oddělení je dělena dle katastrálních území, tedy na oddělení tzv. „venkovského“ typu.

6 Prezentace a analýza dat získaných výzkumným šetřením

6.1 Prezentace dat získaných výzkumným šetřením

Otázka č. 5: Setkali jste se v rámci výkonu služby s člověkem s poruchou autistického spektra (PAS)?

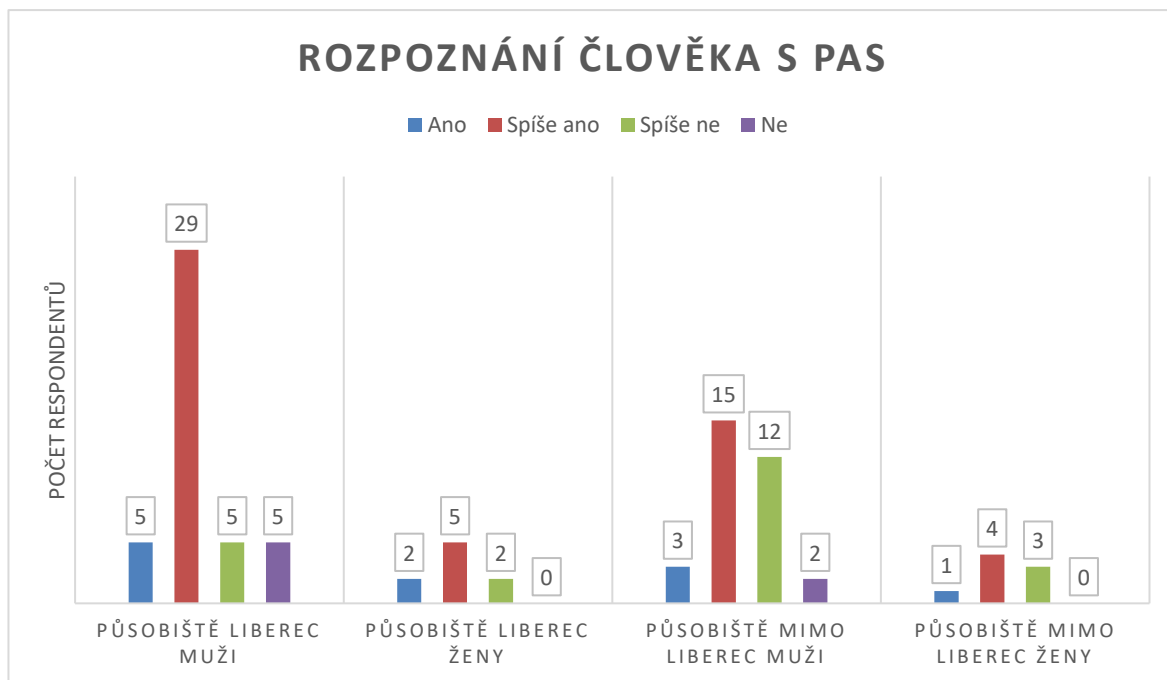
Šetřením bylo zjištěno, že z celkového výzkumného vzorku respondentů, se s osobou s PAS setkalo 29 respondentů. Z tohoto souboru se jednalo o 16 mužů a 3 ženy ve městě Liberec a mimo Liberec 6 mužů a 4 ženy. Zbylých 64 respondentů se s osobou s PAS nesetkalo. Přehledně je zjištěné vidět v grafu č. 5: Setkání s člověkem s poruchou autistického spektra (PAS) v rámci výkonu služby.

Otázka č. 6: Myslíte si, že byste člověka s PAS dokázali poznat?

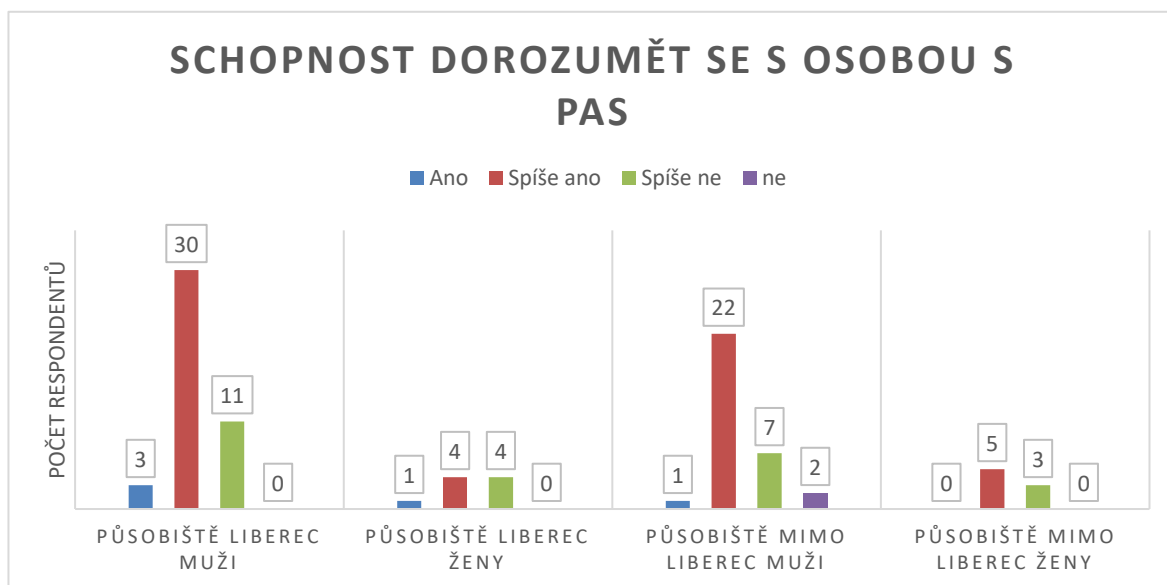
Z vyhodnocení dotazníku, jak je uvedeno v grafu č. 6: Rozpoznání člověka s PAS, vyplynulo, že 11 dotazovaných by člověka s PAS poznalo, z toho bylo 5 mužů a 2 ženy v Liberci a 3 muži a 1 žena mimo Liberec. Odpověď spíše ano zvolilo 29 policistů a 5 policistek v Liberci, dále 15 policistů a 4 policistky mimo něj. Respondentů s odpovědí

spíše ne bylo 7 v Liberci, z toho 2 ženy a 15 na ostatních OOP, z toho ženy byly 3. Odpověď ne zvolili pouze muži z teritoria Liberec a 2 muži mimo krajské město.

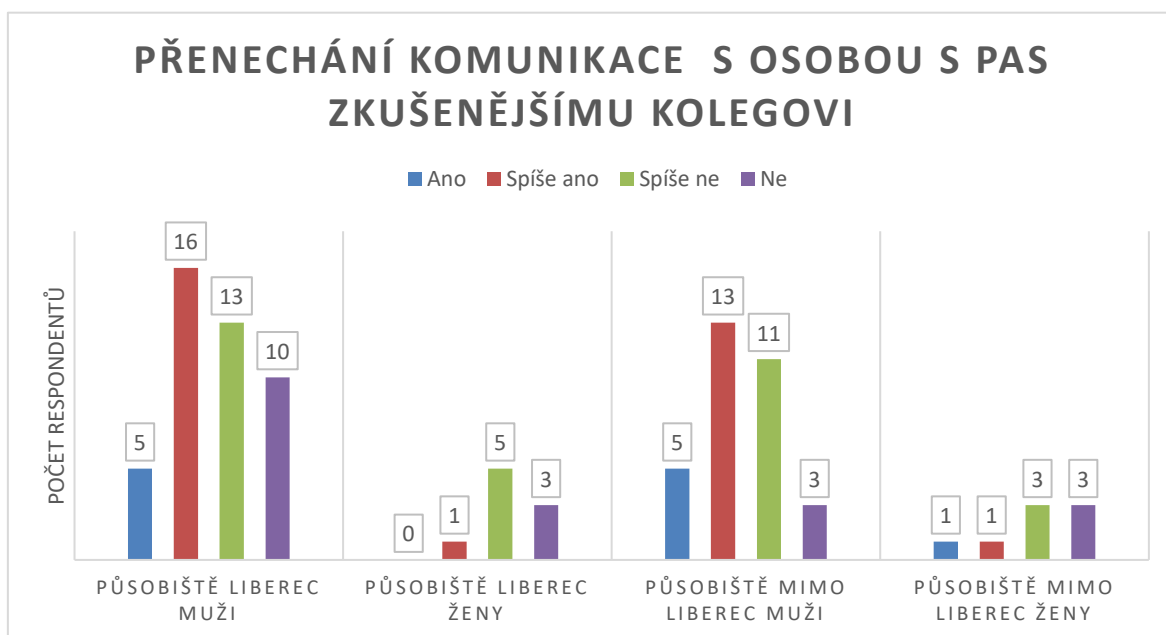
Otázka č. 7: Myslíte si, že byste se s člověkem s PAS dokázali dorozumět?

Kladnou odpověď ano vyznačilo 5 dotazovaných, 3 muži a 1 žena působící v Liberci a 1 muž působící mimo něj. Spíše ano uvedlo 34 respondentů v Liberci, z toho byly 4 ženy a 27 respondentů mimo Liberec, z toho žen bylo 5. Spíše nedorozumělo by se 11 policistů a 4 policistky ve městě, 7 policistů a 3 policistky na ostatních OOP. Odpověď ne vybrali pouze dva muži s působištěm mimo Liberec. Souhrnně znázorněno v grafu č. 7: Schopnost dorozumět se s osobou s PAS.

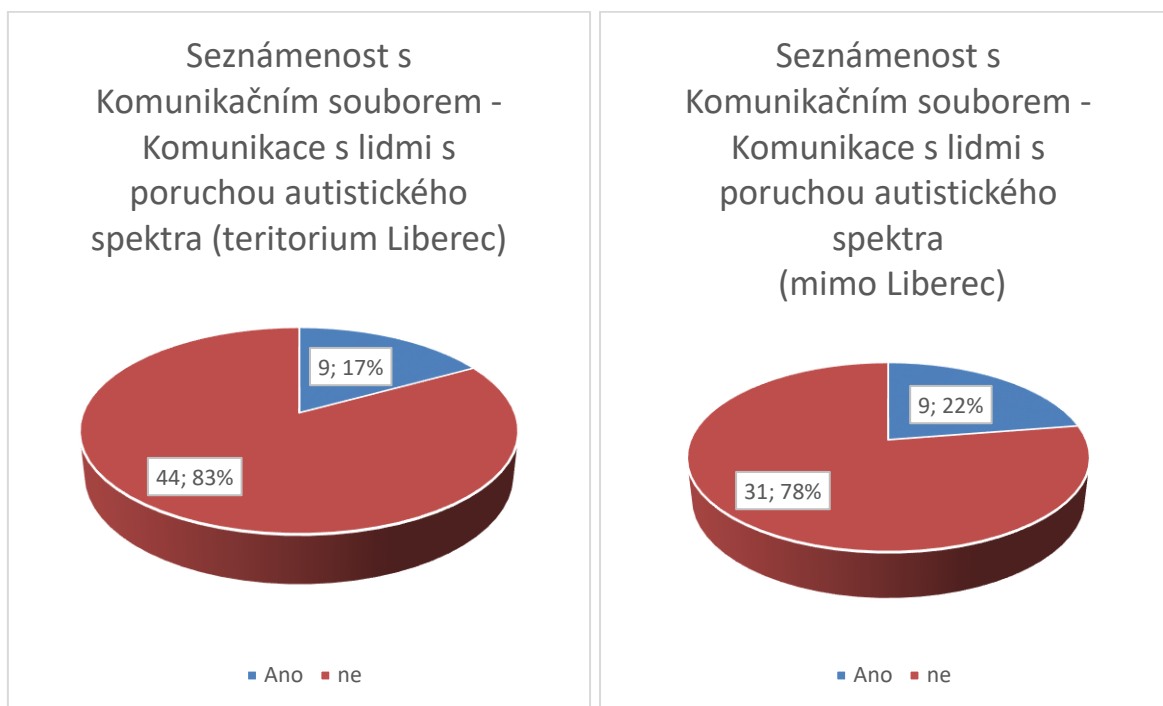
Otázka č. 8: Při příjmu oznámení (kdy ve věci není ohrožen život ani zdraví a věc snese odkladu) se setkáte s osobou s PAS. Přenechali byste (na jiný den) komunikaci kolegovi, o kterém si myslíte, že má větší zkušenosti s osobami s PAS?

V grafu č. 8: Přenechání komunikace s osobou s PAS zkušenějšímu kolegovi je patrné, že odpověď ano vyznačilo 5 mužů v Liberci a 5 mužů a 1 žena mimo toto působišť. Pro odpověď spíše ano, se rozhodlo 17 respondentů z působišť v Liberci, z toho 1 žena a 13 mužů a 1 žena v působišti mimo Liberec. Spíše by nepřenechalo komunikaci 13 dotazovaných mužů a 5 žen v Liberci a 11 mužů a 3 ženy na ostatních odděleních. Komunikaci s osobou s PAS by nepřenechalo 10 policistů a 3 policistky v rámci města Liberec a 3 policisté a 3 policistky mimo Liberec.

Otázka č. 9: Znáte metodické dokumenty Vládního výboru pro osoby se zdravotní postihem, tedy Komunikační soubor - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra?

Ke znalosti Komunikačního souboru se kladně vyjádřilo 17% dotazovaných (9 respondentů, z toho 4 ženy) v teritoriu města Liberec a 22% dotazovaných (9 respondentů, z toho 3 ženy) v teritoriu mimo Liberec. Celkový přehled za muže i ženy je znázorněn v grafu č. 9: Seznámenost s Komunikačním souborem - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra (teritorium Liberec) a grafu č. 10: Seznámenost s Komunikačním souborem - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra (mimo Liberec).

Otázka č. 10: V návaznosti na otázku č. 9. Jakým způsobem jste se o metodických dokumentech Vládního výboru pro osoby se zdravotní postihem, tedy Komunikačním souboru - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra dozvěděli?

Otázka č. 10 až otázka č. 15 byly určeny pro respondenty, kteří odpověděli kladně na otázku č. 9, tedy mají znalost Komunikačního souboru - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra.

O Komunikačním souboru se v teritoriu města Liberec z porady/ školení dozvěděli 2 dotazované, od vedoucího naopak 2 dotazovaní. Od jiného kolegy se o souboru dozvěděla 1 respondentka. Z esiaře/podpisové knihy (pozn. aut.: esiař a podpisová kniha je elektronický systém/program ve služebním intranetu, do kterého jsou vkládány informace k seznámení pro zadanou skupinu osob) se o dokumentu dozvěděli 4 respondenti, z toho 1 žena. Na ostatních obvodních odděleních mimo Liberec vyznačilo všech 9 respondentů, z toho 3 ženy odpověď z esiaře/podpisové knihy.

Otázka č. 11: V návaznosti na otázku č. 9. Případá Vám Komunikační soubor - Komunikace s lidmi s PAS srozumitelný?

Odpověď ano vybral 1 respondent a 1 respondentka v působnosti města Liberec a 1 respondentka mimo něj. Spíše ano označilo 7 dotazovaných, z toho 3 ženy v Liberci a 7 dotazovaných, z toho 2 ženy mimo Liberec. Odpověď spíše ne vybral jeden policista působící mimo město Liberec.

Otázka č. 12: V návaznosti na otázku č. 9. Je z Vašeho pohledu Komunikační soubor - Komunikace s lidmi s PAS použitelný pro praxi?

V dané otázce zvolili dotazovaní v Liberci možnost ano 1 žena. Volbu spíše ano vybralo 5 mužů a 3 ženy. Na ostatních OOP mimo Liberec vybral odpověď ano 1 muž a 1 žena. Odpověď spíše ano zvolilo 5 mužů a 2 ženy. Další odpovědi nebyly v dotazníku zastoupeny.

Otázka č. 13: V návaznosti na otázku č. 9 a 12. Čím konkrétně Vám připadá Komunikační soubor - Komunikace s lidmi s PAS využitelný v praxi?

Tato otázka byla otevřená, autora zajímaly konkrétní postřehy ke Komunikačnímu souboru. Na tuto otázku ze všech respondentů, kteří dokument znají, odpověděl v teritoriu Liberce 1 muž a 1 žena. Mužskému respondentovi připadá Komunikační soubor využitelný svojí obsáhlostí. Respondentka Komunikační soubor chápe využitelný pro reflexi vlastních pocitů k osobám s PAS zejména větší lidskostí a kamarádkostí. V teritoriu mimo Liberec odpověděli 3 muži, že u Komunikačního souboru oceňují jeho přehlednost a 1 muž oceňuje formu, jakou je dokument zpracován. Dále 2 respondentky hodnotí kladně Komunikační soubor jeho přehledností a 1 respondentka využitelnost dokumentu vidí v použití ho k sobě jako pomůcky.

Otázka č. 14: V návaznosti na otázku č. 9. Použili jste při výkonu služby poznatky z Komunikačního souboru - Komunikace s lidmi s PAS?

Použití Komunikačního souboru v praxi na území Liberce potvrdil 1 policista a 2 policistky, 4 policisté a 2 policistky soubor v praxi nevyužilo. Na území mimo Liberec dokument použili v praxi 2 policisté a 3 policistky, zbylí 4 policisté dokument nepoužili.

Otázka č. 15: V návaznosti na otázku č. 9 a 14. Kolikrát jste poznatky z Komunikačního souboru - Komunikace s lidmi s PAS využili při výkonu služby?

V teritoriu města Liberec 1 dotazovaná použila Komunikační soubor několikrát. Jedenkrát poznatky využil 1 respondent a 1 respondentka. Na ostatních odděleních mimo Liberec použilo dokument jedenkrát 5 dotazovaných, z toho 3 ženy.

Otázka č. 16: Bez znalosti Komunikačního souboru - Komunikace s lidmi s PAS. Co byste využili ke zdárnému zvládnutí komunikace s osobou s PAS?

Z celkového vzorku respondentů na danou otevřenou otázku odpovědělo 32 respondentů z Liberce a 26 respondentů z mimo Libereckých oddělení. Z 32 respondentů v Liberci bylo 6 žen, které by pro komunikaci s osobou s PAS bez znalosti Komunikačního souboru využili klidný, trpělivý a empatický přístup ve dvou případech. Další 2 dotazované by se snažily o lidský přístup. Jedna respondentka by použila informace získané z filmů a poslední by ke zvládnutí komunikace použila osobní šarm.

Mužští respondenti v 8 případech netuší, neví, co by využili ke zvládnutí komunikace s osobou s PAS. Dalších 6 policistů by mělo snahu o empatický, trpělivý a klidný přístup. Pomoc kolegy nebo vedoucího se objevila ve 4 odpovědích. Využití další osoby, tedy buď odborníka, psychologa nebo osoby blízké zvolili 3 dotazovaní. Vlastní zkušenosti a zdravý rozum by použili dva respondenti. Individuálně se objevili odpovědi jako osobní kouzlo, školení, vyčlenit na komunikaci více času a užít jiný druh konkrétnější a přiměřené komunikace.

Na otázku mimo působiště Liberec odpovědělo z celkového počtu respondentů 26 dotazovaných, z nichž bylo 8 ženského pohlaví. V odpovědích se u žen nejčastěji, tedy v pěti případech objevila odpověď empatický, klidný přístup. Jako další jednotlivé odpovědi se objevila pomoc od vedoucího, nic a nevím.

Policisté působící mimo oddělení v Liberci zvolili jako nejčastější typ odpovědi trpělivý, přátelský, empatický přístup, konkrétně v 5 případech. O radu kolegy nebo vedoucího by požádali 4 policisté a další 4 vůbec nevěděli, co by pro komunikaci s osobou s PAS využili. Použití svých vlastních zkušeností vybrali 3 dotazovaní. Poslední respondent uvedl, že by ke komunikaci využil svou výřečnost a komunikativnost.

Otázka č. 17: Co si myslíte, že by mohlo dále pomoci zlepšit komunikaci policisty s osobou s PAS?

V provedeném dotazníkovém šetření se z celkového počtu respondentů k poslední otevřené otázce vyjádřilo 29 mužů a 8 žen v teritoriu města Liberec a 21 mužů a 7 žen na ostatních obvodních odděleních v rámci Územního odboru Liberec. Pro zlepšení komunikace policisty s osobou s PAS vybralo 14 mužů a 7 žen z Liberce a 14 mužů a 4 ženy mimo Liberec variantu speciálních školení, proškolení, besedu, instruktáž na danou problematiku. Ke zdokonalení sebe sama v komunikaci by využilo 6 respondentů z Liberce a 3 mimo Liberec, z toho 1 žena, osobní setkání s osobou s poruchou autistického spektra, případně osobou odborníka v komunikaci s takovými osobami. Odpověď nevím zapsali 4 muži, z toho 2 pracující mimo Liberec. Pro zlepšení komunikace s osobou s PAS by uvítalo zvýšení počtu policistů na obvodních odděleních 2 policisté a 1 policistka z obvodních odděleních mimo Liberec. Dále 2 policisté z Liberce vidí zlepšení v komunikaci s osobami s PAS ve větší informovanosti o existenci komunikačního souboru a seznámením se s ním. Další 2 liberečtí respondenti by uvítali mít v rámci služby více času na práci s osobou s PAS. Pomoc s komunikací, podle 2 dotazovaných působících v Liberci, by mohl komunikační kurz a 1 ženě z Liberce a 1 muži z působiště mimo Liberec by pomohlo klást větší důraz na vlastní znalosti a zdokonalení se v samostudiu. Dalším podpůrným opatřením ke zlepšení komunikace dle názoru mimo liberecké policistky by bylo užití instruktážních videí. Jednomu policistovi v Liberci by naopak pomohlo, kdyby osob s poruchou autistického spektra bylo méně.

6.2 Analýza dat získaných výzkumným šetřením

Autor si v rámci tohoto výzkumu vytyčil za cíl zodpovědět následující výzkumné otázky:

Nakolik jsou příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec seznámení s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra vydaném Vládním výborem pro zdravotně postižené?

Využívají příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec metodický materiál Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi?

Jak policisté hodnotí svou schopnost dorozumět se s člověkem s poruchou autistického spektra?

Jaká je souvislost mezi hodnocením vlastních kompetencí v oblasti komunikace s lidmi s PAS u policistů a jejich informovaností o této problematice?

Zodpovědět výzkumné otázky bude možné cestou ověřování stanovených hypotéz.

Ústřední hypotéza:

H: Pozitivní hodnocení vlastní schopnosti porozumět se s člověkem s PAS u příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec souvisí s předchozím studiem metodického materiálu Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi.

Ověření této hypotézy by mělo, jak si autor předem určil, proběhnout prostřednictvím ověření jednotlivých dílčích hypotéz.

Dílčí hypotézy:

H1: Alespoň 90% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec se seznámilo s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra.

Tato dílčí hypotéza se ověřovala otázkou č. 9 a č. 10 v dotazníku. Ze šetření vyplynulo, že s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra se seznámilo pouze 19,5 % dotazovaných. Informovanost v teritoriu města Liberce byla pro zajímavost 17% a mimo Liberec 22%. S metodickým materiálem se nejčastěji respondenti seznámili prostřednictvím esiaře případně podpisové knihy a to celkem v 72%, dále pak na školení a od vedoucího vždy po 11% a 6% se dotazovaní o materiálu dozvěděli od kolegy. Na základě vyhodnocení dotazníkového šetření se *H1 nepotvrdila*.

H2: Alespoň 75% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec, kteří se seznámili s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra, hodnotí tento materiál jako srozumitelný a využitelný pro praxi.

Tato dílčí hypotéza se ověřovala otázkami č. 11, 12 a 13 v dotazníku. V případě otázky č. 11 dotazovaní odpovídali, zda jim komunikační soubor připadá srozumitelný, z čímkž souhlasilo asi 17 % a spíše souhlasilo 78% respondentů. S tvrzením spíše nesouhlasilo 5,5% policistů. U otázky č. 12 se tvrzení týkalo využitelnosti Komunikačního souboru – Komunikace s lidmi s PAS pro praxi. S tímto tvrzením všichni policisté

souhlasili. Plně souhlasili v 17% a spíše souhlasili v 83%. Vyhodnocením dotazníkového šetření byla *H2 potvrzena*.

H3: Více než 30% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec má alespoň jednu zkušenost s využitím poznatků z metodického materiálu Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi.

Tato dílčí hypotéza se ověřovala otázkami č. 14 a 15 v dotazníku. Z odpovědí bylo zjištěno, že 44% dotazovaných dané dokumenty v praxi využilo, přičemž je použili jedenkrát v 87,5% případů a několikrát je využili ve 12,5%. Na základě výše uvedeného vyhodnocení byla *H3 potvrzena*.

H4: Alespoň 30% příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec hodnotí kladně své schopnosti a dovednosti v oblasti komunikace s lidmi s PAS.

Tato dílčí hypotéza se ověřovala otázkami č. 5, 6, 7 a 8 v dotazníku.

Z realizovaného šetření vyplynulo, že s osobou s PAS se během výkonu služby setkalo celkem 31% dotazovaných policistů a policistek. Zajímavé zjištění v tomto kontextu bylo, že v porovnání s odděleními tzv. vesnického typu se s člověkem s PAS v rámci výkonu služby setkalo více dotazovaných, kteří působí v krajském městě Liberec a to o 11% (policisté, sloužící v krajském městě Liberec, se setkali s osobou s PAS celkem ve 36%, souhrnně na odděleních vesnického typu pak jejich kolegové z jedné čtvrtiny jejich celkového počtu). Člověka s PAS by, jak dotazovaní uvedli, dokázalo z celkového počtu respondentů poznat 69% z nich a 67% by se s ním dokázalo dorozumět. Policisté z Liberce si v otázce rozpoznání osoby s PAS více věřili, poznat osobu s PAS by dokázalo, jak uvedli v dotazníkovém šetření, více než 77% z nich. Kolegové působících na obvodních odděleních mimo krajské město Liberec by člověka s PAS dokázali rozpoznat v 57,5% z celkového počtu dotazovaných. V důvěře ve vlastní schopnosti dorozumět se s člověkem s PAS pak neprokázalo dotazníkové šetření pro účel porovnání policistů působících v rámci krajského města Liberec a na odděleních tzv. vesnického typu významné rozdíly. Při příjmu oznámení by komunikaci s osobou s PAS přenechalo zkušenějšímu kolegovi 45% z celkového počtu dotazovaných. Z uvedených informací tedy vyplývá, že *H4 byla potvrzena*.

H5: Alespoň 60% policistů, kteří se seznámili s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra a měli možnost tyto poznatky alespoň jednou použít v praxi, hodnotí svoji dovednost komunikovat s lidmi s PAS kladně.

Tato dílčí hypotéza se ověřovala otázkami č. 5, 6, 7, 8, 9, 14 a 15.

Jak již bylo uvedeno výše, s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra se seznámilo pouze 19,5% dotazovaných policistů. Z tohoto počtu využilo dokument v praxi 44% dotazovaných. Člověka s PAS by z této podskupiny dotazovaných poznalo 92% a 88% by se s ním dorozumělo. Na základě těchto zjištění můžeme říci, že *byla H5 potvrzena*. Zajímavé však bylo, že z celkového počtu všech dotazovaných (tedy z většiny těch, kteří nebyli s Komunikačním souborem seznámeni) by člověka s PAS poznalo 69% respondentů a 67% by se s ním dokázalo dorozumět.

H6: Policisté, kteří nejsou s materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra seznámeni, využívají vlastní nástroje ke zvládnutí komunikace s osobou s PAS.

Tato dílčí hypotéza se ověřovala otázkou č. 16 v dotazníku. Z celkového počtu respondentů odpovědělo na tuto otevřenou otázku 62,3% dotazovaných. Policisté a policistky, kteří nebyli s Komunikačním souborem seznámeni, nejčastěji ke zvládnutí komunikace s osobou s PAS využili vlastní schopnost empatie a klidné, vstřícné a trpělivé jednání s osobou s PAS, dále pak pomoc kolegy, případně vedoucího, eventuálně odborníka (psycholog, pečovatel aj.), rodiny anebo jiného doprovodu osoby s PAS. V neposlední řadě také ze šetření vyplynulo, že by respondenti ke zvládnutí komunikace s osobou s PAS sáhli i po vlastních zkušenostech, dobré komunikativnosti, lepší organizaci času ve službě, znalosti z filmů nebo alternativních způsobech komunikace. Z celkového počtu odpovědí sdělilo 24% dotazovaných, že neví, co ke komunikaci s osobou s PAS použít. Z výzkumného šetření k dané otázce je patrné, že většina dotázaných, kteří na otázku č. 16 odpověděli, má pocit, že ke komunikaci s osobami s PAS dokáže využít vlastních nástrojů, poznatků a zkušeností. *H6 na základě výše uvedeného vyhodnocení byla potvrzena.*

H7: Příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec by ke zlepšení komunikačních kompetencí s lidmi s PAS uvítali realizaci proškolení v dané problematice.

Tato dílčí hypotéza se ověřovala otázkou č. 17 v dotazníku. Jednalo se otevřenou otázku a z celkového počtu dotazovaných odpovědělo téměř 69% účastníků šetření. Nejvíce respondentů zde pro zlepšení komunikace s osobami s PAS uvedlo právě uskutečnění školení, besedy, možnost tréninku reálné komunikace s osobami s PAS nebo odborníky na tuto komunikaci. Z celého počtu respondentů, kteří se k této otázce vyjádřili, pak 3% dotazovaných uvedlo lepší informovanost o existenci metodických materiálů – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra. *H7* byla na základě výše uvedeného vyhodnocení *potvrzena*.

Vrátíme-li se nyní k *ústřední hypotéze* a shrneme-li výše uvedené, můžeme říci, že tato *nebyla potvrzena*, neboť pozitivní hodnocení vlastní schopnosti dorozumět se s člověkem s PAS u příslušníků pořádkové policie územního odboru Liberec nesouvisí s předchozím studiem metodického materiálu Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi, ale spíše s individuálními nástroji policistů a policistek ke zvládnutí komunikace s lidmi s PAS jako jsou především předchozí osobní a profesní zkušenosti, dobré komunikační dovednosti, schopnost empatie, klidný, vstřícný a trpělivý přístup příslušníků ke komunikaci s osobou s PAS a další.

V kontextu s procesem ověřování hypotéz je nyní možné přistoupit k zodpovězení výzkumných otázek:

Nakolik jsou příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec seznámeni s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra vydaném Vládním výborem pro zdravotně postižené?

V dotazníkovém šetření vyšlo najevo, že s tímto dokumentem je seznámeno pouhých 19,5% dotazovaných příslušníků pořádkové policie v rámci územního odboru Liberec, přestože tento dokument je stěžejním metodickým materiálem PČR pro tuto problematiku.

Využívají příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec metodický materiál Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi?

Dotazníkové šetření v této souvislosti poukázalo na skutečnost, že většina policistů ze souboru těch, kteří se s materiálem seznámili, využívá Komunikační soubor – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi.

Jak policisté hodnotí svou schopnost dorozumět se s člověkem s poruchou autistického spektra?

Příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec jsou v této souvislosti, jak zjistil autor prostřednictvím dotazníkového šetření, poměrně sebevědomí. Téměř tři čtvrtiny policistů a policistek se domnívají, že by dokázali člověka s PAS poznat a následně se s ním také dorozumět. Tito příslušníci také uvedli konkrétní individuální nástroje, které jim pomáhají zvládnout úspěšnou komunikaci s osobami s PAS.

Jaká je souvislost mezi hodnocením vlastních kompetencí v oblasti komunikace s lidmi s PAS u policistů a jejich informovaností o této problematice?

Souvislost mezi znalostí Komunikačního souboru Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra a hodnocením vlastních kompetencí v oblasti komunikace s lidmi s PAS nebyla prokázána, neboť s Komunikačním souborem nebyla seznámena ani čtvrtina oslovených policistů a policistek. Tato necelá čtvrtina seznámených policistů avšak také policisté, kteří nebyli s materiálem seznámeni, hodnotili své kompetence v oblasti komunikace s lidmi s PAS většinou kladně. Oslovení policisté by dále také pro zlepšení této kompetence uvítali konkrétní školení anebo praktický trénink dovedností.

7 Zhodnocení naplnění cílů empirické části bakalářské práce

Cílem této bakalářské práce bylo za prvé zjistit, zdali jsou příslušníci pořádkové policie na územním odboru Liberec seznámeni s metodickým materiálem Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra vydaném Vládním výborem pro zdravotně postižené.

Realizaci cíle se podařilo naplnit prostřednictvím dotazníkového šetření, kdy bylo zjištěno, že příslušníci pořádkové policie na územním odboru Liberec s tímto dokumentem dostatečně seznámeni nejsou.

Dalším cílem bakalářské práce bylo získat informace o tom, jak tomuto materiálu policisté rozumí a používají ho v praxi.

Prostřednictvím dotazníkového šetření bylo zjištěno, že z celkového počtu těch policistů, kteří se s dokumentem seznámili, jej většina shledává jako srozumitelný a v praxi

tento metodický materiál také používá. Nicméně vzhledem k tomu, že s dokumentem se seznámilo pouze 19,5% z celkového počtu dotazovaných, není možné vyvodit závěr o jeho srozumitelnosti a aktivním využívání v praxi policisty. Tento cíl bakalářské práce se tedy z výše popsaných důvodů naplnit nepodařilo.

Závěrečným cílem bakalářské práce pak bylo popsat, jak policisté hodnotí své kompetence v oblasti komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra a s čím toto hodnocení souvisí.

Tento cíl bakalářské práce byl také naplňován prostřednictvím dotazníkového šetření ve skupině respondentů, kterými byli příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec. Tito policisté hodnotí své komunikační kompetence využitelné pro komunikaci s osobami s PAS většinou kladně, přičemž toto hodnocení, ale ve většině případů nesouvisí se znalostí Komunikačního souboru Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra vydaném Vládním výborem pro zdravotně postižené. Dotazovaní se v této souvislosti opírají o vlastní profesní zkušenosti a soubor individuálních dovedností, které jsou zčásti určitým specifickým přístupem vhodným pro komunikaci s osobami s komunikačním handicapem a dále pak spíše klíčovými kompetencemi potřebnými pro práci policisty v rámci útvaru pořádkové policie. Na základě výše uvedeného můžeme konstatovat, že tento cíl bakalářské práce byl naplněn.

Výsledky šetření zrealizovaného autorem odkazují především ke třem zásadním skutečnostem. První z nich je fakt, že příslušníci pořádkové policie na územním odboru Liberec nejsou dostatečně seznámeni s Komunikačním souborem - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra, přestože by s tímto materiálem seznámeni být měli. Tento metodický materiál měl být v ideálním případě distribuován na jednotlivá obvodní oddělení se záměrem, aby si jej policisté individuálně prostudovali a používali ho v praxi. Komunikační soubor obsahuje dokumenty, které jsou ve srozumitelné i stručné formě jakýmsi „návodem“ pro komunikaci s člověkem s autismem, tedy se jeví jako metodický materiál pro tuto cílovou skupinu užitečný.

Realita je však bohužel taková, že řady pořádkové policie jsou v současné době z personálního hlediska výrazně oslabené a z toho důvodu nezbyvá policistům v rámci výkonu služby na samostudium čas. Dalším hypotetickým důvodem neinformovanosti

policistů o existenci Komunikačního souboru by také mohla být nedostatečná distribuce materiálu anebo informací o jeho existenci na jednotlivá obvodní oddělení.

Druhým významným zjištěním byl fakt, že oslovení policisté i bez znalosti Komunikačního souboru předpokládají, že by se s člověkem s autismem dokázali domluvit a několik z nich by, i přestože se jedná o velmi specifickou oblast, také dokonce dokázalo použít i některé z nástrojů alternativní komunikace. Tento fakt, jak se autor domnívá, poukazuje na flexibilitu příslušníků pořádkové policie územního oboru Liberec a dále také odkazuje k tomu, že tito policisté se snaží o respektující přístup ke všem občanům tak, jak jim ukládá Etický kodex Policie České republiky - základem respektujícího přístupu je totiž bezesporu ochota a snaha se s daným člověkem domluvit.

A v neposlední řadě šetření ukázalo, že příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec by uvítali účast na školení anebo praktickém tréninku v tématu komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra, nejlépe s účastí odborníka na tuto problematiku. Ideální variantou by byla realizace kurzů pro policisty s touto tematikou přímo tvůrci Komunikačního souboru.

Závěr

Příslušníci pořádkové policie jsou první linií v oblasti ochrany bezpečnosti veřejnosti – a to nejen intaktních občanů, ale i lidí s handicapem. Zcela zásadní je v procesu ochrany bezpečnosti osob schopnost se s těmito osobami domluvit, proto je nutné, aby měli policisté dostatečné informace o tom, v čem je komunikace s lidmi s jednotlivými komunikačními handicapy specifická a uměli tyto informace v praxi používat.

Komunikační soubor – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra se jeví jako srozumitelný a návodný materiál, jenž by mohl policistům v praxi pomoci komunikaci s člověkem s poruchou autistického spektra usnadnit. Velká část oslovených policistů však člověka s PAS nikdy neviděla a specifika komunikace těchto lidí si dokáže jen představit. Způsob samostudia tohoto materiálu se také nejeví jako ideální i z důvodů časových, neboť příslušníci pořádkové policie se v rámci výkonu služby věnují prioritně příjmu oznámení a jejich řešení a mnohým každodenním preventivním aktivitám, přičemž časový prostor určený k samostudiu v rámci služby vyčleněn není. Tento prostor vzniká náhodně v mezičase každodenních praktických činností policisty, tedy na odděleních více vytížených příjmem oznámení anebo personálně oslabených mnohdy ani vzniknout nemusí i několik služeb za sebou. Příslušníci pořádkové policie územního odboru Liberec by tedy potřebovali realizaci kurzu nebo semináře s praktickým nácvikem komunikace s osobou s PAS v čase jen k tomuto účelu určeném. Otázka, která se v této souvislosti nabízí, je, zdali by tento postup za současné situace značného personálního oslabení řad pořádkových policistů, vůbec měl naději na realizaci.

Povzbuzujícím zjištěním dotazníkového šetření autora k tématu této bakalářské práce je však jistě fakt, že pořádkoví policisté a policistky služebně působící v teritoriu územního odboru Liberec jsou ochotní a odhodlaní případnou komunikaci s člověkem s PAS zdárně zvládnout a to pokud možno s empatickým, vstřícným a respektujícím přístupem i přesto, že žádným školením v této problematice neprošli a informace o ní povětšinou nemají. Dobrou zprávou je také skutečnost, že se snaží být flexibilní a v procesu komunikace s osobou s PAS by použili veškeré nástroje, které se jim osvědčili v předchozí praxi s jinými osobami s nějakým komunikačním handicapem. Pořádkoví policisté totiž musí být schopni pomáhat a chránit všechny občany bez rozdílu, tedy s handicapem i bez handicapu

a to za každých okolností. Tedy i bez případného proškolení o specifikách dané skupiny je třeba komunikaci s konkrétním člověkem zvládnout, umět improvizovat.

Seznam užitých zkratk

PAS – porucha autistického spektra

PČR – Policie České republiky

OOP – Obvodní oddělení Policie

ÚO – Územní odbor

Seznam použitých informačních zdrojů

1. ATTWOOD, T. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. Praha: Portál, 2012. ISBN: 978-80-262-0193-9
2. BITTMANNOVÁ, L. *Speciálněpedagogické minimum pro učitele: co dělat, když do třídy přijde žák se speciálními vzdělávacími potřebami*. Praha: Pasparta, 2019. ISBN: 978-80-88290-14-8
3. ČADILOVÁ, V., ŽAMPACHOVÁ, Z. a kol. *Specifika výchovy, vzdělávání a celoživotní podpory lidí s Aspergerovým syndromem*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006. ISBN: 80-86856-20-8
4. ČESKO. Zákon č. 273/2008 Sb. ze dne 1. 8. 2008 o Policii České republiky. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2008
5. ČESKO. Zákon č. 361/2003 Sb. ze dne 31. 10.2003 o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2003
6. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
7. GILLBERG, CH. a PEETERS, T. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty*. Praha: Portál, 1998. ISBN: 80-7178-201-7
8. HOWLIN, P. *Autismus u dospívajících a dospělých. Cesta k soběstačnosti*. Praha: Portál, 2005. ISBN: 978-80-7367-499-1
9. JACOBS, D., S. a BETTS, D., E. *Nácvik sebeobsluhy a sociálních dovedností u dětí s autismem*. Praha: Portál, 2013. ISBN: 978-80-262-0498-5
10. PEETERS, T. *Autismus: od teorie k výchovně- vzdělávací intervenci*. Praha: Scientia, 1998. ISBN: 80-7183-114-X
11. PEŠEK, R. *Kyslíková maska pro rodiče dětí s Aspergerovým syndromem*. Praha: Passparta, 2013. ISBN: 978-80-905576-1-1
12. PUNCH, K., F. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9
13. RICHMAN, S. *Výchova dětí s autismem. Aplikovaná behaviorální analýza*. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-262-0984-3

14. STRAUSSOVÁ, R. a KNOTKOVÁ, M. *Průvodce rodičů dětí s poruchou autistického spektra. Jak začít a proč.* Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-80-262-0002-4
15. THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra.* 2. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN: 978-80-262-0768-9
16. VOKUŠ, J. *Policie České republiky.* Praha: Policejní prezidium České republiky, 2010. ISBN: 978-80-254-7701-4

Seznam grafických schémat

Graf č. 1: Dosažené vzdělání v teritoriu města Liberec

Graf č. 2: Dosažené vzdělání na ostatních OOP

Graf č. 3: Délka služebního poměru respondentů v teritoriu města Liberec

Graf č. 4: Délka služebního poměru respondentů na ostatních OOP

Graf č. 5: Setkání s člověkem s poruchou autistického spektra (PAS) v rámci výkonu služby

Graf č. 6: Rozpoznání člověka s PAS

Graf č. 7: Schopnost dorozumět se s osobou s PAS

Graf č. 8: Přenechání komunikace s osobou s PAS zkušenějšímu kolegovi

Graf č. 9: Seznámenost s Komunikačním souborem - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra (teritorium Liberec)

Graf č. 10: Seznámenost s Komunikačním souborem - Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra (mimo Liberec)

Seznam příloh

Dotazník k bakalářské práci

Komunikační soubor – Komunikace s lidmi s poruchou autistického spektra